

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Az enyhítő és súlyosító körülmények aktuális
kérdései – az elmélet és a büntető joggyakorlat
tükrében**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. május 25.

Tartalomjegyzék

1. Téma- és módszermegjelölés.....	2
2. Erkölcsi szabályok vagy jogi kategóriák	3
3. Előzmények	6
4. Enyhítő és súlyosító körülmények.....	7
4.1. A bűncselekmény alanyi oldalával összefüggő enyhítő és súlyosító körülmények	11
4.2. A bűncselekmény tárgyi oldalával összefüggő enyhítő és súlyosító körülmények	15
5. Az enyhítő és súlyosító körülmények befolyásoló ereje	20
6. Rendhagyó enyhítő és súlyosító körülmények	23
7. Enyhítő és súlyosító körülmények az egyes bűncselekménykategóriák esetében	24
8. A bíró is alkothat jogot?.....	26
9. Nemzetközi kitekintés.....	28
10. Reformjavaslatok.....	30
10. 1. Büntetékiszabási gyakorlat egységesítése.....	30
10. 2. Reformjavaslatok az 56. számú BK vélemény kapcsán	33
11. Összegzés	36
11. 1. Következtetések.....	37
Forrásjegyzék.....	39

1. Téma- és módszermegjelölés

Büntetőjogi területen az enyhítő és súlyosító (a régi szóhasználat szerint súlyosbító) körülmények (más néven bűnösségi vagy büntetéskiszabási körülmények, tényezők) fogalmát úgy lehet meghatározni, hogy azok a körülmények tartoznak ebbe a körbe, amelyekre a bíró tekintettel van annak eldöntésénél, hogy vagylagos büntetési tétel esetén melyik büntetési nemet válassza, valamint a büntetési tétel alsó és felső határa között milyen konkrét büntetést szabjon ki.¹ A Legfelsőbb Bíróság 12. számú Irányelve alapján: „A Btk. rendszerében minden olyan körülmény, amelyet a bíróság a büntetés kiszabásánál értékel, súlyosító vagy enyhítő.”² Az enyhítő és súlyosító körülmények mellett létezik egy harmadik kategória is, a közömbös körülmények³ (pl.: vádlott tagadása⁴), de ezen dolgozatban az enyhítő és súlyosító körülmények tárgyalásán van a hangsúly.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: Btk.) csupán egy helyen, a 80. § (1) bekezdésében kerülnek említésre az enyhítő és súlyosító körülmények. A régi Btk. és az 56. számú BKv is "súlyosító és enyhítő" körülményekről ír. A hatályos Btk. viszont már "enyhítő és súlyosító" körülményekről. Apróságnak tűnhet, de egyfajta értékválasztást mutat az, hogy korábban a súlyosító állt elől, és utána jött az enyhítő, most viszont fordítva. Ez a terhelti jogok hangsúlyozását jelenti. A Btk. nem sorolja fel sem tételesen, sem példálózva a súlyosító és enyhítő körülményeket, valamint nem is utal arra, hogy ezek mely jogforrásban találhatók meg. Az enyhítő és súlyosító körülményeket jelenleg az 56/2007. BK vélemény, más néven 56. számú BKv⁵ tartalmazza. A BK vélemények nem rendelkeznek ipso iure kötelező erővel, azonban mivel a bíróságok betartják a bennük foglaltakat, így ipso facto jogforrásoknak lehet ezeket tekinteni.⁶

Kutatásomban először azt vizsgálom, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények erkölcsi szabályok vagy inkább jogi kategóriák. Véleményem szerint érdemes összemérni az 56. számú

¹ Demeter Vilmos: A súlyosító és enyhítő körülmények a bírói gyakorlatban. In: Magyar Jog, 12. évf., 7. sz., Budapest, 1965, 291. o.

² <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

³ Eisner Manó: A súlyosító és enyhítő körülmények és a büntetés kiszabása, Szeged, 1932, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., 8. o.

⁴ Rendei Sándor: A büntetés kiszabása, különös tekintettel az enyhítő és súlyosító körülményekre, Pécs, 1976, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 67. o.

⁵ Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségének jelentősége a büntetéskiszabásban, különös tekintettel az előéletre. In: Pro Futuro, 10. évf., 1. sz., Debrecen, 2020, 94. o.

⁶ Gellér Balázs - Ambrus István: A magyar büntetőjog általános tanai I., Budapest, 2019, ELTE Eötvös Kiadó, 125. o.

BK véleményben foglalt bűnösségi körülményeket a 19-20. században létező körülményekkel. Azt is vizsgálom, hogy ezek a tényezők mekkora befolyásoló erővel rendelkeznek. Ezután példálózó jelleggel megemlítek néhány rendhagyó bűnösségi körülményt, majd említek pár olyan speciális büntetéskiszabási tényezőt, melyek kifejezetten csak egyes meghatározott bűncselekmények esetében merülhetnek fel. Tanulmányozom továbbá, hogy mennyiben minősül jogalkotó tevékenységnek az, hogy a bíró az ítélet meghozatala során rendhagyó enyhítő és súlyosító körülményeket is figyelembe vehet. Ezt követően nemzetközi kitekintést teszek. Ezen kívül úgy gondolom arra is fontos kitérni, hogy az 56. számú BK vélemény által meghatározott körülmények, valamint az ez alapján létrejött bírói gyakorlat ma mennyire helytálló és milyen reformokra van szükség tekintetükben.

A téma aktualitását az is jól mutatja, hogy a jogalkotó az utóbbi két évtizedben jelentősen szűkíteni kezdte a bírói mérlegelés körét (például a három csapás vagy a kötelező foglalkozástól eltiltás jogintézmények által), ezért különösen lényeges, hogy ott, ahol helye van bírósági mérlegelésnek, milyen körülményeket vehet figyelembe a bíró. Emellett fontos lenne a minél egységesebb és objektívebb büntetéskiszabás a jogbiztonság szempontjából. Angolszász területeken például már felmerült, hogy algoritmusok segítsék a bírakat az enyhítő és súlyosító körülmények objektív megítélésében (azonban ez már egy másik dolgozat témája szükséges, hogy legyen).

A témát jogtörténeti, gyakorlatelemző és komparatív módszerekkel vizsgáltam, valamint anonim interjút készítettem két járásbíróval. A szakmai gyakorlatomat bíróságon végeztem tehát sok büntető tárgyaláson volt alkalmam részt venni. A tárgyalásokon szerzett tapasztalataimat is megemlítem jelen írásomban. A dolgozat megírásához nem használtam mesterséges intelligencia-eszközt. A dolgozat hipotézise, hogy az enyhítő és súlyosító körülményekkel kapcsolatos gyakorlat tekintetében felülvizsgálata, reformokra van szükség.

2. Erkölcsi szabályok vagy jogi kategóriák⁷

Felmerülhet a kérdés: az enyhítő és súlyosító körülmények vajon erkölcsi szabályok vagy inkább jogi kategóriák? Ahogy már korábban említettem, ezek csupán ipso facto

⁷ <https://zarandok.ma/hit-es-dontes-interju-dr-horvath-attila-alkotmanybiroval/?amp=1>) (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. november 6.)

jogforrásoknak tekinthetők. Angyal Pál és Rácz György megítélése szerint ezen körülmények mérlegelésénél és értékelésénél a bíró nem tételes jogszabályból indul ki, „hanem közvetlenül a társadalom életfelfogását, (...) igazságérzetét és szociáletikai értékelését veszi alapul”.⁸

Kijelenthető, hogy egy büntetőbírói ítélet csak akkor tudja elérni a célját, ha közmegnyugvást kelt az adott jogvitában. Közmegnyugvásról pedig csak abban az esetben lehet beszélni, ha a társadalom igazságosnak tartja az ítéletet. Az igazságossághoz az szükséges, hogy a bíró az ítélethozatalakor a hatályos törvény mellett figyelembe vegye a társadalom jog- és igazságérzetét, melyet Eisner Manó látens erőnek tekintett. A bírótól nem csak azt várja el a társadalom, hogy a bűncselekmény elkövetőjét mondja ki bűnösnek és ezért szabjon ki számára büntetést, hanem azt is, hogy a bűnösség fokához igazodó ítéletet hozzon. Azonban egy bírónak annál nehezebb dolga van, minél nagyobb ellentét alakul ki a tételes törvény és a társadalmi közfelfogás között.⁹ Meglátásom szerint ma ilyen nagyobb ellentétet láthatunk például a marihuána esetében. Míg jogszabályi szinten szigorúan büntetendők azok a bűncselekmények, amelyek tárgyát kábítószer képezi függetlenül annak fajtájától, addig a bírói gyakorlatban sokszor enyhítő körülményként értékeli azt, ha a bűncselekmény tárgya az egészségre kevésbé ártalmas kábítószer, azaz nem kemény drog (lásd pl. a I.Bf.299/2012/53. számú határozatban), bár lényeges kiemelni, hogy ez még nem vált általános gyakorlattá.¹⁰ Véleményem szerint többek között az az oka annak, hogy a jogszabályokhoz képest elnézőbb a bírói gyakorlat az enyhébb drogokkal szemben, hogy a társadalom egyre toleránsabban viszonyul ezekhez. Mivel a jogszabályok és más jogforrások nem tudnak azonnal reagálni a társadalmi változásokra, a bírónak kell figyelemmel lenniük ezekre és ítélethozatal során nekik kell megtenniük az ilyesféle átértékelést.¹¹

Úgy gondolom, hogy az előbb felsoroltak az erkölcsi szabályokként való minősítés mellett szólnak. Ezt az álláspontot erősíti az is, hogy számtalanszor előfordul olyan eset, amikor olyan körülményeket is figyelembe vesznek, amelyek nem szerepelnek az 56. számú BK véleményben, azonban az adott ügyel összefüggésben a büntetéskiszabás szempontjából mégis jelentőséggel bírnak. Maga a BK vélemény is kijelenti az I. pontjában, hogy a felsorolása nem taxatív. Azonban ezekben az esetekben, amikor olyan körülményt vesznek figyelembe, amelyek nincsenek előre pontosan és kiszámíthatóan meghatározva valamilyen jogforrásban,

⁸ Angyal Pál – Rácz György: A büntetés kiszabása a bírói gyakorlatunkban, Budapest, 1937, Attila-nyomda Részvénytársaság, 18. o.

⁹ Eisner, 1932, 3-4. o.

¹⁰ https://ujbtk.hu/dr-ignacz-gyorgy-kabitoszer-kereskedelem-es-kabitoszer-birtoklasi-a-fovarosi-itolotabla-gyakorlatban/#_ftn26 (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. december 25.)

¹¹ Földvári József: A büntetés tana, Budapest, 1970, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 273. o.

felmerül a kérdés, hogy sérül-e a jogbiztonság, mint alkotmányos követelmény? Álláspontom szerint a jogbiztonság, valamint ebből kifolyólag a jogállamiság is sérül ilyenkor, viszont e körülmények alkalmazása elősegíti a törvény előtti egyenlőség alkotmányos alapelv érvényesülését.

Ha a jog és az erkölcs összefüggéseit vizsgáljuk, láthatjuk, hogy a jognak erkölcsi üzenete van többek között azáltal, hogy meghatározza a privilegizált és a minősített eseteket. Megállapítható, hogy ezek merev értékítéletek a bűnösségi körülményekkel ellentétben. Utóbbiak alkalmasak lehetnek arra, hogy a társadalom értékelését igazolják. A bűnösségi körülmények valójában erkölcsi ítéletet tükröznek, azonban ezek, szemben a joggal, csupán elvárásokat fogalmaznak meg.¹²

Valójában a társadalom erkölcsi felfogása és a jogalkotás oda-vissza hatnak egymásra. A társadalmi viszonyok változása indokoltá teszi, hogy bizonyos időközönként a jogalkotó az erkölcsi normákat integrálja a jogszabályokba¹³, viszont mivel a jog nem képes a társadalmi értékítélet változásait megfelelően követni,¹⁴ a bírói gyakorlat olykor inkább a társadalom jogi meggyőződését részesíti előnyben a jogszabályokkal szemben.¹⁵ Ezt láthatjuk a közerkölcs és a jó erkölcs tartalmának meghatározása esetében is. Alkotmánybíróság egyik határozatában kijelenti, hogy a jogszabályok nem határozzák meg sem a közerkölcs, sem a jó erkölcs fogalmát, így ezek tartalmának konkretizálása az eseti jogalkalmazásra van bízva.¹⁶

A Devlin-Hart vitában Devlin véleménye szerint a társadalom aktuális erkölcsi tételeit kell megvédeni, tehát nem valami elvont és mindig érvényes erkölcsiség büntetőjogi védelmét tartja előnyösnek. Úgy gondolta, hogy a jognak és a társadalomnak joga van védekezni az erkölcsstelenséggel szemben, azonban mivel az erkölcsstelenség határai állandóan változnak, a jog csak elővigyázatosan integrálhatja az új mércét, mindenesetre nagyon fontos „a társadalmat összetartó minimális erkölcsi tartalom jogi kikényszerítése”.¹⁷ Úgy gondolom, hogy ezt láthatjuk a bűnösségi körülmények esetében is.

¹² Szigeti Péter-Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete, Budapest, 1998, Napvilág Kiadó, 115. o.

¹³ Kisida Erzsébet: Az erkölcs és a jog egymáshoz való viszonya. In: Magyar Jog, 53. évf., 6. sz., Budapest, 2006, 351. o.

¹⁴ Németh Imre: Gondolatok az erkölcsi alapú kriminalizációról. In: Közjogi Szemle, 4. évf., 3. sz., Budapest, 2011, 36. o.

¹⁵ Eisner, 1932, 6. o.

¹⁶ 184/2010 (X.28.) AB határozat

¹⁷ Patrick Devlin: The Enforcement of Morals. Oxford University Press, Oxford 1965. 5-7.; 9.; 17-18. o.; Németh, 2011, 31-32. o.

Az e pontban tárgyaltak alapján véleményem szerint helyes Horváth Attila azon álláspontja, amely szerint a büntetéskiszabási körülmények inkább jog által is leírható erkölcsi szabályoknak tekintendők.¹⁸ (Ezt támasztja alá a dolgozatban lentebb tárgyalt sértetti közrehatás, mint körülmény a nemi bűncselekmények esetében, ahol már nem a BK véleményéhez, hanem inkább a társadalom értékítéletéhez tartják magukat a bírák.) Az egyik Interjúalany véleménye szerint sem hagyható figyelmen kívül, hogy a jogalkotás irányát minden esetben az éppen aktuális erkölcsi normák határozzák meg.

3. Előzmények

Magyarországon a Deák Ferenc nevéhez köthető 1843-as törvényjavaslat példálózó jelleggel felsorolta az enyhítő és súlyosító körülményeket, azonban ez a törvényjavaslat sosem emelkedett jogerőre.¹⁹ A büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk (továbbiakban: Csemegi-kódex) előtt, 1853 és 1861 között az osztrák büntetőtörvénykönyv volt hatályban, majd az 1861 és 1878 közötti időszakra az 1853 előtti időszakot jellemző szokásjogot állították vissza. Az osztrák törvény exemplifikatívan tartalmazta a büntetéskiszabási körülményeket.²⁰ Csemegi, kódexében azért mellőzte a bűnösségi körülmények példálózó felsorolását, mert véleménye szerint felsorolás esetén a bírák tévesen azt gondolnák, hogy a jogalkotó a felsorolt körülményeknek jelentősebb nyomatékot tulajdonít. Dombovár Gyéza álláspontja szerint azonban el lehetett volna kerülni a bírák efféle félreértését „a törvény megfelelő rendelkezésével”.²¹

Ezután nem sokkal, 1937-ben Angyal Pál és Rácz György 'A büntetés kiszabása a bírói gyakorlatunkban' című művükben arra törekedtek, hogy könyvükben - melyet az enyhítő és súlyosító körülmények első teljes feldolgozásának tartottak - valamennyi létező körülményt feltűntessék.²²

¹⁸ <https://zarandok.ma/hit-es-dontes-interju-dr-horvath-attila-alkotmanybiroval/?amp=1>) (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. november 6.)

¹⁹ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről. In: Pro Futuro, 7. évf., 1. sz., Debrecen, 2017, 18. o.

²⁰ Szabó Zsanett: A Debreceni Császári Királyi Megyei Törvényszék büntetőjogi gyakorlata (1853-1861). In: Régiónkutatás szemle, 4. évf., 1. sz., Debrecen, 2019, 61. o. (<https://ojs.lib.unideb.hu/regiokutatasszemle/article/view/12823/11252>) (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. január 23.))

²¹ Dombovár Gyéza: Angyal Pál és Rácz György: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Az enyhítő és súlyosító körülmények rendszeres feldolgozásban. In: Jogállam, 36. évf., 1-2. sz., Budapest, 1937, 149. o.

²² Angyal – Rácz, 1937, 9.; 21. o.

Megállapítható, hogy Angyal és Rácz korában még annyira sem volt egységes a bírói ítélkezésnél figyelembe vett körülmények értékelése, mint ma. A gyakorlat megosztottságára következtethetünk Eisner Manó és Popper Manó műveiből is, melyekben többek között azt a - mai szemmel nézve - különös gyakorlatot is leírják, mely szerint néha az is enyhítő körülménynek számított, ha nem állt fenn az adott ügyben súlyosító körülmény.²³

Angyal és Rácz úgy látta, hogy korukban a bírói ítéletek indoklása a figyelembe vett és a mellőzött enyhítő és súlyosító körülményekre csak rámutat, azonban a mérlegelés indokait, elvi alapjait egyáltalán nem, vagy csak kivételesen fejtik ki. A két szerző általánosnak tartotta azt, hogy a bíróságok a legtöbb bűncselekmény esetében inkább enyhébb büntetéskiszabási tendenciát mutatnak.²⁴

Az büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény és a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (továbbiakban az 1961-es Btk.) a Csemegi-kódexhez hasonlóan szintén csupán említést tett a büntetéskiszabási körülményekről.²⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény sem sorolta fel az enyhítő és súlyosító körülményeket.²⁶

4. Enyhítő és súlyosító körülmények

A Legfelsőbb Bíróság 1977-ben elfogadott 12. számú Irányelve egyfajta iránymutatásként szolgált a bírácoknak az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése kapcsán. Ezt 1994-ben helyezték hatályon kívül, majd pótlása érdekében 1995-ben az akkori Legfelsőbb Bíróság elfogadta a 154. Büntető Kollégiumi állásfoglalását a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, melyet némi módosítással ugyan de a 12. számú Irányelv gyakorlatára alapoztak. Ezen állásfoglaláson alapul a Kúria 56. Büntető Kollégiumi véleménye is.²⁷ A Kúria Büntető Kollégiuma az 56/2007. BK vélemény meghozatalánál a több évtizedes bírói gyakorlatból indult ki és figyelembe vette az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(92)17.

²³ Popper Manó: Az enyhítő és súlyosító körülményekről. In: Jogtudományi közlöny, 41. évf., 36. sz., Budapest, 1906, 308. o.; Eisner, 1932, 20. o.

²⁴ Angyal – Rácz, 1937, 26-27. o.

²⁵ https://jogkodex.hu/jsz/1950_2_torveny_3062864 (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 16.); A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 64. § (1)

²⁶ Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 83.§ (1)

²⁷ Ambrus István - Ujvári Ákos: Adalékok a büntetéskiszabás elvi és gyakorlati kérdéseire. In: Magyar Jog, 67. évf., 10. sz., Budapest, 2020, 585. o.

számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlását is. Megállapítható, hogy az 56. számú BK vélemény a 154. BK állásfoglalás gyakorlatát vitte tovább, utóbbi pedig, ahogy már említettem, az 1977-es 12. számú Irányelven alapult, tehát levonható a következtetés, miszerint az 56. BK vélemény egy már több mint negyven éves gyakorlatot rögzít. Az 56/2007. BK véleményt később módosították a 2/2013. (VII.8.) BK véleménnyel.²⁸

1977.	1995.
SÚLYOSBÍTÓ KÖRÜLMÉNYEK	
■ csavargó, züllött, munkakerülő életmód; büntetett előélet ■ másokat bűnbe sodró magatartás ■ visszaesés ■ csoportos elkövetés ■ folyamatos elkövetés ■ a köznyugalom tartós megzavarása (nagy nyilvánosság előtti elkövetés) ■ vezető, bizalmi beosztás felhasználása ■ gátlástalan, garázda elkövetési mód ■ védtelen (idős, beteg) ember elleni cselekmény ■ a bűnözési helyzet romlása ■ ellenséges politikai beállítottság (állam elleni bűncselekményeknél) ■ a társadalmi tulajdon „fosztogatása”	■ bűnöző vagy iszákos életmód; önhibából eredő ittas vagy bódult állapot; büntetett előélet ■ másokat bűnelkövetésbe vivő vezető szerep ■ visszaesés ■ társas elkövetés ■ folyamatos elkövetés ■ a köznyugalom tartós vagy súlyos megzavarása (nagyobb nyilvánosság előtti elkövetés) ■ vezető, bizalmi beosztás felhasználása ■ veszedelmes elkövetési mód ■ védtelen (idős, beteg) ember elleni cselekmény ■ a bűnözési helyzet romlása, ha az köztudomású
ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNYEK	
■ büntetlen előélet; kifogástalan életmód ■ 18. életévet kevésbé meghaladó életkor ■ idős kor, betegség ■ eltartott kiskorúak ■ átlagon felül végzett munka ■ a valóságos vagy vélt közérdek szolgálata ■ önfeljelentés, beismerő vallomás ■ az okozott kár megtérülése, megtérítése ■ időmúlás ■ társadalmi tevékenységben való rendszeres részvétel ■ a sértett erőszakos, kirívó viselkedése	■ büntetlen előélet ■ 14. életévet nem sokkal meghaladó vagy fiatal felnőtt kor ■ idős (nyugdíjas) kor, betegség ■ eltartott kiskorúak ■ tartósan, kiemelkedően végzett munka ■ a valóságos vagy vélt közérdek szolgálata ■ önfeljelentés, beismerő vallomás ■ az okozott kár megtérülése, megtérítése ■ időmúlás ■ köz javára tett ajándék, adomány, alapítvány ■ a sértett felróható magatartása ■ nem önhibából eredő nehéz anyagi helyzet (vagyon elleni cselekménynél) ■ megbánás ■ a sértett megbocsátása ■ iskolázatlanság, műveletlenség (bizonyos cselekményeknél)
Forrás: 12. elvi irányelv (1977); 154. állásfoglalás (1995)	

29

A büntetéskiszabási körülmények kapcsán Földvári József megjegyzi, hogy véleménye szerint az objektív-szubjektív csoportosítás a megfelelő. Az előbbi csoporton belül megkülönböztethetjük azokat a körülményeket, melyek összefüggésben vannak az elkövetett cselekménnyel (pl. elkövetés módja) és azokat, amelyek nem (pl. időmúlás).³⁰ Az 56. számú BK vélemény az enyhítő és súlyosító körülményeket két csoportba sorolja be, a csoportosítás alapja az alanyi vagy tárgyi oldallal való összefüggés. Nem csak a büntett tárgyi és alanyi tényállási elemei tartoznak ide, hanem azok a körülmények is, amelyek a büntett elkövetése

²⁸ https://ajk.kre.hu/images/doc2021/doktori/Kardos_Dora_PhD_vegleges.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. augusztus 4.)

²⁹ Súlyosbító és enyhítő büntetőelvek. A nyomaték forgandó. In: HVG, 17. évf., 10. sz., Budapest, 1995, 97. o.

³⁰ Földvári, 1970, 266-267. o.

után állnak be (pl.: elkövető súlyos beteg lesz), valamint azok is, amelyek az elkövetőtől különböző személy közrehatásával kapcsolatosak (pl. sértett közrehatása).³¹

Ahogy korábban, úgy ma is igaz az az állítás, mely szerint a büntetéskiszabási körülmények tekintetében előfordulhat, hogy egy körülmény bizonyos kontextusban enyhítőnek, míg más esetben (más cselekmény vagy más elkövető kapcsán³²) súlyosítónak, egy harmadik esetben pedig közömbösnek értékelhető.³³ Kádár Miklós és Kálmán György ezt a következő példával mutatják be: Míg az éjszakai elkövetés lopás esetében súlyosító, addig a gépjárművezetéssel elkövetett gondatlan büntettnél enyhítő lehet.³⁴ Tehát a körülmények értékelése nem abszolútnak, hanem relatívnak tekinthető.³⁵ Lényeges kiemelni, hogy csak az elkövetett cselekményhez kapcsolható körülményeket szabad figyelembe venni.³⁶ Emellett, ha egy büntetőügyben az egyik vádlottnál tekintetbe lehet venni egy körülményt, az nem hat ki az ügy többi vádlottjának büntetésére (pl. súlyos betegség, mint enyhítő körülmény), de nyilván vannak olyan körülmények, amelyek az adott ügy minden terheltjénél azonos nyomatékkal vehetők figyelembe (pl.: időmúlás).³⁷

Az 56. számú BKv irányt ad a jogalkalmazónak, hogy mely körülmény értékelhető enyhítőként, mely súlyosítóként. A BKv nem deklarál olyat, hogy a körülményekkel kapcsolatos a feltárási kötelesség indítványhoz kötött lenne. Ennek az az oka, hogy a BKv keletkezésekor hatályos eljárásjogi környezetben a felderítési kötelezettség hivatalbóli felderítési kötelezettséget jelentett. Ezzel szemben a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 163. § (2) bekezdése alapján a hivatalbóli felderítés csupán egy lehetőség és nem kötelezettség. Így, ha a vádló elmulasztja bizonyos bizonyítási indítványok előterjesztését, akkor fennáll annak a veszélye, hogy egyes súlyosító tényezőkre nem derül fény.³⁸ Véleményem szerint ma a bíróságok annyira leterheltek, hogy nem is lehetne tőlük elvárni a hivatalbóli felderítést.

A BKv I. pontja a következőt mondja ki: „a kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes. A törvényhozó által tényállási elemként

³¹ Demeter, 1965, 290. o.

³² 56. számú BKv I. pont

³³ Eisner, 1932, 8 o.

³⁴ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Budapest, 1966., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 787. o.

³⁵ <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

³⁶ Földvári, 1970, 263. o.

³⁷ Berkes György: A Btk. 15. §-áról de lege feranda. In: Magyar jog, 22. évf., 11. sz., Budapest, 1975, 630. o.

³⁸ Ambrus – Ujvári, 2020, 585-587. o.

szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni.” Tehát kijelenthető, hogy minden körülményt csak egyszer vehet figyelembe a bíró. A kétszeres értékelés tilalmát a bíró kétféleképpen sértheti meg: egyrészt, ha a jogalkotó által értékelt körülményt ő maga is értékeli, valamint, ha ugyanazt a körülményt kétszer értékeli, csak más-más köntösben.³⁹

A kétszeres értékelés tilalma kapcsán Ambrus István és Ujvári Ákos az egyik közös cikkükben felhívják a figyelmet a visszaesés értékelésének problémájára. Míg a különös, többszörös és erőszakos többszörös visszaesés esetében van, addig a „sima” visszaesésnek nincs büntetési tételt emelő hatása. Így utóbbit súlyosító körülményként szokták értékelni a büntetéskiszabás során. Azonban előállhat olyan helyzet, hogy az enyhítő körülmények túlsúlya miatt olyan szankciót szabna ki a bíróság, amelyet nem visszaeső személyeknél alkalmazhatna, viszont egy visszaeső vádlottnál az törvényileg kizárt (pl.: jóvátételi munka). Tehát ebben az esetben már egyszer sor kerül a visszaeső minőség figyelembevételére azáltal, hogy a törvényileg kizárt szankciók helyett más büntetést kell kiszabnia a bírónak. Így valójában a kétszeres értékelés tilalmába ütközne az, ha emellett még súlyosító körülményként is számba vennék a visszaesést.⁴⁰ A Szegedi Ítéltábla már hozott olyan ítéletet, amelyben szintén ezzel az érveléssel megállapította, hogy nem minősíthető súlyosító körülménynek a visszaesés, mert az alsóbb fokú bíróság úgy rendelkezett, hogy „a vádlott a kiszabott szabadságvesztésből annak háromnegyed részének kitöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra”⁴¹, tehát a feltételes szabadságra bocsátás meghatározásánál már egyszer figyelembe vette a bíróság a vádlott visszaeső minőségét. (Azonban a gyakorlat megoszlik ebben a kérdésben.⁴²)

A BKv I. pontja deklarálja, hogy ha egy ügy esetében „a konkrét körülmény súlya a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya azt – a súlyosabb vagy a privilegizált minősítés mellett – súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni”. Azonban ez csak a „fokozható” minősítő körülményekre vonatkozik, ilyen például a több ember sérelmére történő elkövetés. Mivel ezt a minősítő körülményt már akkor is figyelembe kell venni, ha két ember sérelmére követték el az adott bűncselekményt, így ez már abban az esetben is súlyosító körülményként értékelhető, ha kettőnél több ember sérelmére követték el.⁴³

³⁹ Kerecsi Klára: Az élet elleni cselekményeket súlyosító és enyhítő körülmények általános kérdéseiről. In: Magyar Jog, 30. évf., 12. sz., Budapest, 1983, 1102. o.

⁴⁰ Ambrus – Ujvári, 2020, 587. o.

⁴¹ Szegedi Ítéltábla Bf.III.316/2018/23. sz. határozata

⁴² Lásd Pápai-Tarr Ágnes véleményét (Pápai-Tarr, 2020, 100. o.), valamint a Debreceni Ítéltábla Bf.I.400/2018/47. sz. ítéletét

⁴³ Kerecsi, 1983, 1103-1104. o.

A BKv I. pontja kijelenti, hogy súlyosító vagy enyhítő lehet az a körülmény a minősített esetet nem tartalmazó bűncselekményeknél, amely más bűncselekményeknél súlyosabban vagy enyhébben minősülő esetként szabályozott körülmény. Például, míg az emberölésnek privilegizált esete az, ha valaki erős felindulásból követi el a bűncselekményt, addig, ha valaki erős felindulásból követi el a testi sértés büntetést, az csupán enyhítő körülményként értékelendő, mivel utóbbi bűncselekménynek nincs privilegizált esete.⁴⁴

4.1. A bűncselekmény alanyi oldalával összefüggő enyhítő és súlyosító körülmények

Az I. világháborút követően a leggyakrabban előforduló, alanyi oldallal összefüggő súlyosító körülmények a következők voltak: a büntetett előélet és a magas műveltségi fok. Az ügyek többségében a bíróság enyhítő körülményként értékelte többek között a büntetlen előéletet, a vádlott beismerését és a nagycsaládot⁴⁵.

Ezen alpont további részében az 56. számú BK vélemény által felsorolt főbb büntetést befolyásoló alanyi tényezőket mutatom be említésszerűen, néhol összevetve a 20. századi bünteteskiszabási gyakorlattal, néhol pedig az adott körülményekkel kapcsolatos aktuális kérdésekkel együtt.

Ugyanúgy, ahogy a régi gyakorlat alapján⁴⁶, ma is enyhítő körülményként értékelendő a büntetlen előélet, kivéve a fiatalkorú vagy fiatal felnőtt elkövető esetében. Egyes bíróságok e két körülményt (büntetlen előélet és fiatalkor) igyekeznek elválasztani és külön kezelni⁴⁷, azonban mégis előfordul, hogy egy vádlott esetében a büntetlen előéletét és fiatal felnőtt voltát is a javára értékelik. Erre látunk példát a Budapest Környéki Törvényszék egyik ítéletében is.⁴⁸ Azonban ilyen esetben meglátásom szerint sérül a ne bis in idem elv, azaz a kétszeres értékelés tilalma, mivel abból, hogy valaki fiatalkorú vagy fiatal felnőtt, az is következik, hogy még nem is volt vagy nem volt annyi lehetősége arra, hogy bűncselekményt kövessen el. Fontos kiemelni,

⁴⁴ Ambrus – Ujvári, 2020, 588. o.

⁴⁵ Szabó Zsanett: A háború hatása az enyhítő és súlyosító körülmények megítélésére a vagyon elleni bűncselekmények kapcsán – különös tekintettel a Debreceni Ítéltábla gyakorlatára. In: Régiókutatás Szemle, 1. évf., 1. sz., Debrecen, 2016, 232-233. o.

⁴⁶ Súlyosító és enyhítő büntetőelvek. A nyomaték forgandó, 1995, 97. o.

⁴⁷ Pápai-Tarr, 2020, 95. o.

⁴⁸ Budapest Környéki Törvényszék B.23/2015/11. sz. határozata

hogy a BKv alapján hivatalos személy (pl. bíró, ügyvéd) javára ez a körülmény csupán akkor értékelhető, ha e minőségével a bűncselekmény nincs összefüggésben.

Míg régen sokszor már azt is enyhítő körülménynek tekintették, ha a terhelt korábban nem követett el hasonló bűncselekményt a vádban szereplő bűncselekményhez képest, (figyelmen kívül hagyva más jellegű bűncselekményeket)⁴⁹, addig ma csak a teljesen büntetlen előélet minősíthető enyhítő körülményként.

A büntetlen előélet annak ellenére számít enyhítő körülménynek, hogy a törvények betartása minden ember alapvető kötelezettsége lenne, azt kellene természetesnek tekinteni, ha valaki büntetlen előéletű.⁵⁰ A BKv alapján, ha a vádlott idősebb személy, akkor a büntetlen előélete nagyobb nyomatókkal vehető figyelembe.

A büntetlen előélettel ellentétben a büntetett előélet rendszerint súlyosító körülmény. A középkori elrettentési elv érvényesül amögött, hogy a büntetett előélet a vádlott terhére értékelendő.⁵¹ Az 1800-as évek végen és az 1900-as évek elején szintén súlyosító körülményként vették figyelembe ezt, viszont kérdéses volt, hogy mennyi évre visszamenőleg kell az elítéléseket büntetett előéletnek tekinteni. E tekintetben létezett egy analógia, miszerint csupán a tíz éven belüli elítéléseket kell beleszámítani.⁵²

Úgy gondolom, hogy lényeges kiemelni miként változott a gyakorlat a mentesítés kapcsán: 1961-ben nem lehetett súlyosító körülményként értékelni a büntetett előéletet akkor, ha a vádlott korábban mentesítésben részesült. Azonban pár évvel később az 1961-es Btk. 78. § (3) bekezdése kimondta⁵³, hogy „amennyiben a mentesített személy újabb bűncselekményt követ el, a bíróság súlyosító körülményként veheti figyelembe olyan korábbi elítélését, amelyre nézve mentesítésben részesült”⁵⁴. A mai gyakorlat alapján, ha valakit elítéltek régebben valamilyen bűncselekmény elkövetéséért és ez a bűnügyi nyilvántartásba bekerült, akkor ezt a tényt büntetőjogi szempontból onnan soha nem törlik ki, ebből következően megállapítható, hogy a büntetett előélettel kapcsolatos hátrányok közül csak a büntetőjogon kívüli jogkövetkezmények alól mentesül az ember.⁵⁵

⁴⁹ Angyal – Rácz, 1937, 44. o.

⁵⁰ Eisner, 1932, 11. o.

⁵¹ Domján Lajos: Enyhítő és súlyosító körülmények alkalmazása a büntető gyakorlatban. A jog, 27. évf., 38. sz., Budapest, 1908, 2.o.

⁵² Eisner, 1932, 10. o.

⁵³ Demeter, 1965, 290. o.

⁵⁴ 1961-es Btk. 78. § (3) bek.

⁵⁵ Pápai-Tarr, 2020, 98. o.

A korábbi külföldön történt elítélést is súlyosító körülményként lehet értékelni. A visszaesőnek nem minősülő bűnismétlést a bíróság szintén súlyosító körülményként veszi számításba.⁵⁶ Büntetéskiszabás során a visszaesés mellett csak akkor lehet a büntetett előéletet is figyelembe venni, mint súlyosító körülmény, ha a visszaesést megalapozó büntetettségen túl, legalább további egy esetben volt büntetve.⁵⁷

A BKv alapján a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény, mivel ebből a tényezőtől az elkövető személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni. Azonban ezzel ellentétes értékelések is előfordulnak az ítéletekben. Például a Debreceni Ítéltábla olyan álláspontot fejtett ki, mely szerint „a büntetlen előéletet nem rontja le a törvényszék által hivatkozott büntetőeljárás hatálya alatti elkövetés, figyelemmel az ártatlanság vélelmére”.⁵⁸

Az 56. számú BK vélemény szerint a fiatalkor alapvetően nem enyhítő körülmény azokat az eseteket kivéve, amikor az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nemrég töltötte be, vagy a bűncselekmény elkövetésének idején fiatal felnőtt volt. Adott esetben a fiatal felnőtt, mint tényező azért számít kivételnek, mert ebben az életkorban a vádlott személyisége még kiforratlan és inkább a fiatalkorú elkövetőkére hasonlít.⁵⁹

A fiatalkorral szemben az idős kor rendszerint enyhítő körülmény. Enyhítő körülmény, ha az elkövetőnek tartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói vannak, kivéve, ha az elkövető az ezekkel kapcsolatos gondoskodási kötelességét nem teljesíti. Utóbbi körülmény számbavétele esetében valójában nem az elkövető, hanem a tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozók érdekét veszi figyelembe.⁶⁰

Enyhítő hatása lehet a társadalom javára juttatás nélkül végzett tevékenységnek vagy szolgáltatásnak. Egy olyan ügyben, ahol Stohl András volt a vádlott, enyhítő körülményként vették figyelembe, hogy Stohl András ítélethozatal előtti hónapokban országszerte előadásokat tartott fiatalok részére a kábítószerfogyasztás veszélyeiről.⁶¹

A tárgyaláslátogatások során megfigyeltem, hogy több vádlott próbálja enyhítő körülményként felhozni az önhibából eredő ittas vagy bódult állapotot, amely állapotban a

⁵⁶ Pápai-Tarr, 2020, 98. o.

⁵⁷ Rendeki, 1976, 70. o.

⁵⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.III.71/2018/10. sz. határozata

⁵⁹ Pápai-Tarr, 2020, 95. o.

⁶⁰ Székely János: Enyhítő és súlyosító körülmények. In: Magyar Jog, 24. évf., 9. sz., Budapest, 1977, 797. o.

⁶¹ Ugró Miklós: Enyhítő körülmények. In: Magyar Nemzet, 74.évf., 246. sz., Budapest, 2011, 7. o.

bűncselekményt elkövette, és amely szerepet játszott a bűncselekmény elkövetésében. Ezt a tendenciát mindkét Interjúalany megerősítette. Meglátásom szerint erre sokszor még akkor is próbálnak hivatkozni enyhébb büntetés reményében, amikor nem is voltak ilyen állapotban a cselekmény elkövetésekor, miközben ez a körülmény csupán a 20. század elején számított enyhítőnek.⁶² Abban az időben azok az elkövetők, akik „teljesen” ittas állapotban követték el a bűncselekményt, büntetlenek voltak, míg a „részleges” ittasságban szenvedő vádlottakat csak enyhe büntetéssel sújtották.⁶³ E kérdésben a pálfordulás többek között a bíróság népnevelő kötelességének köszönhető.⁶⁴

A BKv alapján általában súlyosító körülmény a társtettség, a fizikai bűnsegédekkel együtt történő, és – azokban az esetekben, ahol ez nem minősítő körülmény – a csoportos elkövetés. A súlyosítóként való értékelés oka ilyen esetben többek között az, hogy ha többen követnek el bűncselekményt, akkor az elkövetők olyan hatással lehetnek egymásra, melytől megnő az önbizalmuk.

Szintén súlyosító hatása van annak, ha a vádlott olyan bűncselekményt követett el, amelyet meg kellett volna gátolnia. Előfordult, hogy egy közösség elleni izgatás bűncselekményével kapcsolatos ügy esetében többek között a vádlott országgyűlési képviselő minőségét és református lelkészi mivoltát értékelték súlyosító körülményként.⁶⁵

Az 56. BK vélemény II/10. pontja kijelenti, hogy gondatlan bűnösség esetében rendszerint enyhítő körülmény a gondatlanság hanyag formája, míg súlyosító körülmény a gondatlanság súlyos foka. Utóbbiról luxuria esetében akkor beszélhetünk, ha megállapítható, hogy az elkövető túlságosan könnyelmű volt az eredmény elmaradásának tekintetében; negligencia esetében pedig akkor, ha a következmény egyértelműen elvárható figyelem mellett is észrevehető lett volna.

Ambrus és Ujvári akként értékelik az előző bekezdésben kifejtetteket, hogy a BKv azon kijelentése, mely szerint a gondatlanság súlyos foka súlyosító tényező, helyeselhető ellenben azzal az állításával, amely deklarálja, hogy a hanyag gondatlanság általában enyhítő körülmény. A két szerző szerint utóbbi kijelentés alapján azt a téves következtetést lehet levonni, hogy a gondatlanságnak a luxuria a súlyosabb, míg a negligencia az enyhébb fajtája. Azonban nem a

⁶² Fialowski Béla: A részegség törvényszéki orvosi szempontból. In: Jogtudományi közlöny, 41. évf., 1. sz., Budapest, 1906, 5. o.

⁶³ Menyhárd Alfréd: Lehet-e a büntetékiszabásnál az ittasságra, mint enyhítő körülményre hivatkozni? In: Jogtudományi közlöny, V. új évf., 5-6. sz., Budapest, 1950, 194. o.

⁶⁴ Menyhárd, 1950, 195. o.

⁶⁵ Riba István: Súlyosbító körülmények. In: HVG, 24. évf., 50. sz., Budapest, 2002, 110. o.

gondatlanság formájának (luxuria, negligencia), hanem a gondatlanság súlyosságának van jelentősége a büntetéskiszabásnál. Tehát büntetéskiszabásnál elég lenne azt vizsgálni, hogy a gondatlanság súlyosnak tekinthető-e vagy sem és lényegtelen kérdés, hogy az elkövető tudatát mi jellemezte.⁶⁶

A középkor büntetéskiszabási rendszere szerint büntetést kiszabni csak a vádlott beismerése alapján lehetett, emiatt előfordult, hogy kínzásokkal érték el azt, hogy a vádlott beismerje tettét.⁶⁷ Az 56. számú BK vélemény alapján a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás minden esetben, a részbeni beismerés is sokszor enyhítő körülményként értékelendő. Míg az 1900-as évek elején súlyosító körülménynek számított a vádlott tagadása, addig ma ez egy közömbös tényező, mivel a vádlott úgy védekezhet, ahogy szeretne, tehát akár tagadhatja is tettét.⁶⁸ A BKv kijelenti, hogy az elkövető megbánó magatartása (és az ezt tükröző komoly öngyilkossági kísérlete) enyhítő körülmény.

Ha az elkövető jelentős mértékben rokkant, olyan betegségben szenved vagy egyéb olyan tényező áll fenn, amely a büntetés elviselését nehezíti, akkor ez a tényező enyhítő hatással bír. E körülmény kapcsán Székely János veti fel egyik művében azt az elgondolkoztató kérdést, hogy vajon valójában enyhítőnek számít-e? Véleménye szerint, ha egy ép, egészséges embert azonos fokozatú szabadságvesztésre ítélnék, mint egy olyan embert, aki nehezebben tudja elviselni a büntetést, akkor utóbbi esetében rövidebb időtartamú szabadságvesztést szab ki a bíróság, mert mérlegelése szerint az említett két különböző büntetés azonos szenvedéssel jár. Tehát ilyen helyzetben – Székely álláspontja szerint - valójában nem kap enyhébb büntetést az, aki nehezebben viseli a büntetést, hanem ezen körülmény figyelembevételével születik egyéniesített, egyenlő és igazságos ítélet. Székely az előbb kifejtettek miatt nem tartja enyhítő körülménynek azt, ha valaki valamilyen oknál fogva nehezebben viseli el a büntetést.⁶⁹ Ez inkább egy olyan körülmény, amelyre muszáj tekintettel lenni az igazságos ítélet meghozatala érdekében.

4.2. A bűncselekmény tárgyi oldalával összefüggő enyhítő és súlyosító körülmények

⁶⁶ Ambrus – Ujvári, 2020, 587-588. o.

⁶⁷ Domján, 1908, 2. o.

⁶⁸ Eisner, 1932, 14. o.

⁶⁹ Székely János, 1977, 796. o.

Az I. világháború után a leggyakoribb tárgyi oldallal összefüggő súlyosító körülmények a következők voltak például: a kár nagy mértéke és a halmazat.⁷⁰ Ezzel szemben a korban enyhítő körülményként értékelték például a kisebb mértékű kárt és a kár megtérülését.⁷¹

A következőkben az 56. számú BK vélemény által felsorolt főbb büntetést befolyásoló tárgyi tényezőket mutatom be említésszerűen, néhol összevetve a 19-20. századi büntetéskiszabási gyakorlattal, valamint az adott körülményekkel kapcsolatos aktuális kérdésekkel, gyakorlattal együtt.

Súlyosító körülmény az olyan elkövetési mód, amelyet más bűncselekmények esetében a törvény minősítő körülményként értékel, azonban az ügy tárgyát képező bűncselekmény esetében nem minősítő körülmény. Például míg a különös kegyetlenséggel elkövetés az emberölésnél minősítő körülmény, addig a magzatelhajtásnál nem, így utóbbi esetében súlyosító hatással bír. Nem tekinthető súlyosító körülménynek az elkövetéshez alkalmazott eszköz különös veszélyessége abban az esetben, ha a bíróság ezt is figyelembe vette akkor, amikor súlyosabban minősítette a cselekményt (pl.: a kés a felfegyverkezve elkövetett garázdaság esetében).

A BKv alapján súlyosító körülmény, ha a vádlott a bűncselekmény elkövetésével a köznyugalmat tartósan vagy súlyosan megzavarta, illetve bizonyos bűncselekmények esetében az a tényező, hogy a vádlott tettét nagyobb nyilvánosság előtt követte el.

A bűncselekmény káros következményeit büntetéskiszabás során mindig számításba kell venni. Káros következmény lehet például pénzben kifejezhető kár, illetve az olyan sérülés, amelynek gyógytartamát meg lehet határozni. A káros következményeket mértékükhöz, fokukhoz viszonyítva lehet értékelni.

Ha egy sérelem vagy veszély minősítése kapcsán fokozatokat lehet megállapítani (pl. súlyos testi sértésnél a gyógyulási időtartam alapján), akkor az átlagos szintet jóval túllépő sérelem vagy veszély általában súlyosító, az átlagosnál jelentős mértékben kisebb, rendszerint enyhítő körülmény. Abban az esetben, ha a minősítést értékhatárok segítségével tudjuk megtenni, enyhítő körülménynek tekinthető, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány egy minősítési kategória alsó határához van közel, míg súlyosító, ha a felső küszöb közelében van. Például ötvenezer-egy és ötszázezer forint között kisebb értékről, kárról, valamint a vagyoni

⁷⁰ Szabó, 2016, 232. o.

⁷¹ Ua., 231; 237. o.

hátrányról beszélhetünk.⁷² Ha valaki százezer forintos kárt okoz egy bűncselekménnyel, akkor az enyhítő körülménynek minősülhet, míg súlyosító körülmény lehet, ha a kár négyszázötvenezer forint.

A sértett felróható közrehatását már a múlt század óta minden esetben enyhítő körülményként tekintik⁷³, felróható közrehatásnak tekinthető az 56. BK vélemény alapján a sértett erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedése, valamint a jogtalan eljárása. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetében a könnyelmű, kihívó magatartás számít ilyen közrehatásnak. E körülmény megállapíthatóságának feltétele, hogy a közrehatás és a bűncselekmény között ok-okozati kapcsolat álljon fenn.⁷⁴

Ambrus és Ujvári szerint helyes az a mai bírói gyakorlat, amely a sértett felróható közrehatását enyhítő körülményként veszi számításba azon élet és testi épség elleni bűncselekmények tekintetében, amelyeknek nincs privilegizált esete (pl. testi sértés).⁷⁵

A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetében a sértett felróható magatartását Angyal és Rácz korában is enyhítő körülményként értékelték, erre utalnak az alábbi ítéletrészek, amelyekben enyhítő hatással bírt e körülmény: „A tényt megelőzőleg sértett nő a kocsmában vádlottal mulatott és ennek folytán vádlott azon állítása, hogy a kocsmában sértett nő a lakásán való elhálást neki megígérte, némi valószínűséggel bír.” „Sértett előző viselete vádlott vágyainak felébresztésére hatással lehetett.”⁷⁶

Ambrus és Ujvári véleménye szerint ez az idejemúlt felfogás ma már elfogadhatatlan a nemi egyenjogúság és a szexuális önrendelkezési jog miatt. A sértett felróható közrehatása kapcsán én is az újabb felfogással értek egyet, mely szerint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetében nem lehetne az elkövető javára értékelni a sértett könnyelmű, kihívó magatartását. A szexuális önrendelkezés napjainkban a következő jelentéssel bír: „az egyén valamennyi tartalmi elemet illetően olyan döntést hoz, amelyet akar, és úgy él nemi életet, úgy folytat nemi cselekményeket, ahogyan akar”.⁷⁷ Ebből az következik, hogy az egyén visszautasíthat bármely szexuális cselekményt, függetlenül attól, hogy a korábbi magatartásából esetleg más következtetést vonhatott le az elkövető. Ha pedig az elkövető

⁷² Btk. 459.§ (6) a) pont

⁷³ <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

⁷⁴ Stefan Danes: Gondolatok a kihívással mint enyhítő körülményekkel kapcsolatban. In: Magyar Jog, 32. évf., 2. sz., Budapest, 1985, 178. o.

⁷⁵ Ambrus – Ujvári, 2020, 588. o.

⁷⁶ Angyal – Rácz, 1937, 328-329. o.

⁷⁷ Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései, Budapest, 2009, Rejtjel Kiadó, 126. o.

mindezek után a szexuális cselekményt valamilyen módon (pl.: erőszakkal) mégis elköveti és ezt követően büntetőeljárás indul az ügyben, a sértett korábban tanúsított viselkedése nem tekinthető enyhítő körülményként. E tényező enyhítő körülményként történő értékelése azért sem javallott a két szerző véleménye szerint, mert ez enyhébb büntetést eredményezhet, ami a büntetés céljait, azaz mind a generális, mind a speciális prevenciót hátráltatja. Emellett azáltal, hogy az előbb említett esetekben mellőznék a sértett felróható közrehatásának enyhítő körülményként történő értékelését, a védelem már nem tudná felhozni azt az érvet, hogy a bűncselekmény megvalósulásáért valójában a sértett tehető felelőssé.⁷⁸ Én is az előbb kifejtett állásfoglalással értek egyet.

Súlyosító körülmény a folytatólagosság, s az annál nagyobb nyomatékkel bír, minél többször vagy minél tartósabban követték el az adott cselekményt. Ambrus és Ujvári cikkükben vitatják azt, hogy ezt a körülményt minden esetben súlyosítónak kellene értékelni. Véleményük szerint a gyakorlat nincs minden esetben tekintettel az elkövető tudatában foglaltakra. Nem biztos, hogy fokozottabb a társadalomra való veszélyessége annak, aki folytatólagos bűncselekményt követ el, mint annak, aki csak egy rendbelit. A két szerző ezt a következő példával támasztja alá: Nem biztos, hogy igazságos súlyosabb büntetést kiszabni annak a pénztárosnak az esetében, aki a lebukástól való félelme miatt több alkalommal, kis részletekben veszi ki az előre elhatározott összeget a kasszából, (amely tetteivel folytatólagos sikkasztást követ el,) mint egy olyan ember tekintetében, aki egyszerre tulajdonítja el ugyanazt az összeget, (egy rendbeli sikkasztást elkövetve). Ebből tehát az következik, hogy nem mindig lehetne feltétlenül súlyosító körülménynek tekinteni a folytatólagosságot, hanem mindig az adott ügyben, a történeti tényállás alapján kellene mérlegelni, hogy ez a tényező miként tekinthető.

A két szerző további két problémakörre hívja fel a figyelmet a folytatólagosság kapcsán. Egyrészt nehezen értelmezhető, hogy a részcselekmények nagyobb száma – ami egyébként nyomatékosítja e körülményt - alatt körülbelül mennyi cselekményt kell érteni, főleg úgy, hogy a folytatólagosságot abban az esetben is figyelembe lehet venni, ha a részcselekmények számát még bizonyítás után sem lehet pontosan meghatározni. Másrészt figyelni kell arra, hogy ne ütközzenek a bíróságok a kétszeres értékelés tilalmába úgy, hogy megállapítják e súlyosító körülményt olyan ügyekben, ahol a jogalkotó már értékeli ezt azáltal, hogy például „vétségeket

⁷⁸ Ambrus - Ujvári, 2020, 589. o.

megvalósító részcselekményeket a folytatólagosság megállapítása révén” rendeli egyrendbeli büntettként minősíteni.⁷⁹

Bűnhalmazat esetén a büntetési tételkeret felső határa megemelkedik⁸⁰, ezért a kétszeres értékelés tilalmára tekintettel a bűnhalmazatot nem lehet súlyosító körülményként figyelembe venni. Azonban ez csak a két bűncselekményből álló halmazat esetében igaz, ha ennél több bűncselekmény szerepel a halmazatban, akkor azt már lehet súlyosító körülményként értékelni.

A BK vélemény alapján enyhítő körülményként kell figyelembe venni a sértett megbocsátását, valamint, ha az elkövető az okozott kárt teljesen vagy részben megtérítette, kivéve akkor, ha ez közvetítői eljárás alatt történt meg, mivel tevékeny megbánás esetén az elkövető nem büntethető⁸¹. Szintén vádlott javára értékelendő, ha hosszabb ideig volt a büntetőeljárás súlya alatt.

A bűncselekmények elszaporodottsága súlyosító körülmény akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy ahhoz hasonló bűncselekmények száma az elkövetés időpontjához viszonyítva, az azt megelőző időszakhoz képest számottevően emelkedett, illetve, ha a számuk az adott területen jóval magasabb volt, mint általában lenni szokott. Azonban született már olyan ítélet, amely tévesen a vádlott javára értékelte az elszaporodottságot.⁸²

E körülmény kapcsán véleményem szerint felmerülhetnek a következő kérdések: Bűncselekmény-specifikusan vagy az összes bűncselekményt együttesen nézve kell figyelembe venni az elszaporodottságot? Az 'azt megelőző időszak' alatt mekkora időtartamot kell érteni? E tényezőnél a helyi, regionális vagy országos viszonyokat kell érteni az adott terület kifejezés alatt? Egyes nézetek szerint a helyi viszonyok figyelembevétele lenne célszerű.⁸³ A 12. számú Irányelv annyiban mutatott eltérést e körülmény tekintetében, hogy az még nem tette kitéllé a köztudomást.⁸⁴

Rendeki Sándor megállapította, hogy (az ő idejében) az ügyészség „általában hajlamos arra, hogy minden növekedést mutató adatot” elszaporodottságként értékeljen. Emellett kiemelte, hogy a súlyosítás iránti ügyészi fellebbezések indokolása is sokszor a cselekmény

⁷⁹ Ambrus – Ujvári, 2020, 590. o.; Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben, Szeged, 2014, SZTE-ÁJTK, 146. o.

⁸⁰ Btk. 81. § (3) bek.

⁸¹ Nagy, 2008, 332. o.

⁸² Földvári, 1970, 273. o.

⁸³ Kerecsi, 1983, 1107. o.

⁸⁴ <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

gyakorisága, elszaporodottsága.⁸⁵ A bírósági gyakorlat esetében Földvári József hívta fel a figyelmet arra, hogy olykor megalapozatlan az elszaporodottságra való hivatkozás, meglátása szerint néha „az eljáró tanács személyes tapasztalatain nyugszik az ilyen értékelés, és nem veszi figyelembe - mert nem is ismeri – ugyanezen megye másik bíróságai, vagy másik tanácsai által elbírált ügyeket”.⁸⁶ Ambrus István és Ujvári Ákos cikkükben leírják, hogy tapasztalataik alapján az előbb említett gyakorlatok nem igazán változtak meg, napjainkban is jellemzőek. A tárgyaláslátogatások során én is ezt vettem észre.

Az elszaporodottságot tehát gyakran automatikusan, bármiféle körültekintés nélkül sorolják fel súlyosító körülményként az ügyészek perbeszédükben és a bírák az ítéletükben. A helyes gyakorlat ezzel szemben az lenne, ha mind az ügyészség, mind a bíróság konkrét statisztikai számadatokkal alátámasztaná ezt a körülményt. Egy ügyben a Kúria precedensképes határozatában kijelentette, hogy konkrét statisztikai adatok hiányában nem lehet az elszaporodottságra, mint büntetéskiszabási körülményre hivatkozni. Az elszaporodottsághoz hasonlóan a növekvő tendenciákat is csak akkor lehet súlyosító körülményként értékelni, ha statisztikai számadatokkal megalapozzák ezeket.⁸⁷

5. Az enyhítő és súlyosító körülmények befolyásoló ereje

Már a Csemegi-kódexben (úgy ahogy a Btk.-ban is,) többnyire a relatív határozott büntetés volt az általános, amelyen belül a bíró az eset összes körülményét mérlegelve meghatározta, hogy milyen időtartamú vagy milyen mértékű büntetést szab ki. Ez a tágnak mondható keret lehetővé tette a jogpolitikai elvek alkalmazását, amelyeket a bírónak ismernie kellett és kell ma is.⁸⁸

Az 56. számú BK vélemény rögzíti, hogy az adott ügyben felderített súlyosító és enyhítő körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell figyelembe venni. Lényeges, hogy nem a körülmények számára, hanem a hatásukra kell tekintettel lenni az értékelésnél, mert ezáltal tudja mérlegelni a bíró, hogy a középértéktől milyen irányba és mennyire térjen el a

⁸⁵ Rendeki, 1976, 80. o.

⁸⁶ Földvári, 1970, 216. o.

⁸⁷ <https://jogkodex.hu/doc/5800977> (Utolsó letöltés dátuma: 2023. december 25.); Kúria Bfv.976/2021/20. sz. határozata; Ambrus – Ujvári, 2020, 590-591. o.

⁸⁸ Demeter, 1965, 289. o.

büntetési cél megvalósulása érdekében.⁸⁹ A BK vélemény meghatározza azt is, hogy mely körülményeket kell különös nyomatékkan figyelembe venni. Megállapítható, hogy általánosságban az objektív (tárgyi) körülmények nagyobb hatást gyakorolnak, mint a szubjektívek (alanyi). Ez azzal magyarázható, hogy az objektív körülményeket könnyebb bizonyítani.⁹⁰

Az, hogy egyes körülményeket mekkora intenzitással vesz figyelembe egy bíró a büntetéskiszabásnál, az adott bűncselekménytől, az adott személytől és a társadalmi szemlélettől⁹¹ függ. Erre egy jó példa a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény, mert - ahogy korábban említettem - míg általában egy fiatal felnőttél elvileg nincs is jelentősége ennek a körülménynek a büntetéskiszabásnál, addig egy középkorú vagy egy idős ember esetében már jelentős nyomatékkan bír. Az intenzitás értékelése tekintetében a büntetéskiszabás korlátját csupán a generális minimum és maximum, valamint a bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret⁹² képezi. Idővel változhat is, hogy egy adott körülményt miként vagy milyen intenzitással értékelnek. Ez adódhat akár a megváltozott erkölcsi, etikai mércéből, a bűnözés változásából, a folyamatosan átalakuló társadalmi értékeléséből⁹³ és a technika fejlődéséből.

Előfordulhat, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények egymás hatását semlegesítik, ha azok azonos jelentőségűek. Ilyen esetben, valamint akkor, ha sem enyhítő, sem súlyosító körülmény nem vehető figyelembe az ügy kapcsán, a büntetési tétel középértékét kell kiszabnia a bírónak.⁹⁴ Nem tekinthető enyhítő körülménynek az, ha nem értékelhető egy súlyosító körülmény sem a büntetéskiszabásnál, és ugyanez igaz fordított esetben is.⁹⁵

A BKv alapján előállhat olyan eset, hogy a súlyosító körülményeknek együttesen vagy közülük egynek olyan jelentős súlya van, hogy az enyhítő körülmények hatását teljesen elnyomja, és a büntetési keret felső határának megfelelő büntetést is kiszabhat a bíró. Ugyanez

⁸⁹ Szabó, 2016, 233. o.

⁹⁰ Miklós Csaba: Az enyhítő és súlyosító körülmények a közlekedési bűncselekmények büntetéskiszabási gyakorlatában. In: Studia Juventum, Pécs, 1984, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 88. o.

⁹¹ Demeter, 1965, 290. o.

⁹² 56. számú BKv I. pont

⁹³ Angyal – Rácz, 1937, 23-24. o.; Pápai-Tarr, 2020, 95. o.

⁹⁴ Szabó, 2016, 230. o.; A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények, 119-120. o.;
https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_DONT_OGYK000164140_01/?pg=872&layout=s (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. augusztus 11.)

⁹⁵ <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

megtörténhet fordított esetben is, tehát ha az enyhítő körülmény vagy körülmények kioltják a súlyosító körülményeket, így akár a büntetési keret alsó határához közelítő vagy azzal megegyező büntetést szabhat ki a bíróság.

Az egyik Interjúalany meglátása szerint a büntetéskiszabási körülmények jelentős befolyásoló erővel bírnak. Az új Be. behozta az alternatív indítvány és az előkészítő ülés intézményét, amiben ugye lehetőséget biztosít a vádlott számára a teljes körű beismerésre és arra, hogy lemondjon a tárgyaláshoz való jogáról, így még inkább hangsúlyos szerepet kaptak az enyhítő és súlyosító körülmények, hisz ebben az esetben egy eljárásban csak és kizárólag ezeknek a feltárására kerül sor az előkészítő ülés alkalmazásánál.

Az egyik Interjúalany elmesélte az egyik ittas járművezetés vétségével kapcsolatos ügyét, amelyben a vádlott egy jogi végzettséggel rendelkező nő volt. Az ügyben csak enyhítő körülmények álltak fenn: hosszú időn keresztül állt büntetőeljárás hatálya alatt, az ügy miatt sokáig nélkülöznie kellett a jogosítványát és nem tudta elkezdni a munkáját sem, emellett, nem tudta a jogi szakvizsgához szükséges időt gyűjteni, emellett rendezett volt az életvitele. Az elsőfokú bíróság emiatt elegendőnek tartotta egy intézkedésnek az alkalmazását.

Fontos kiemelni, hogy az utóbbi pár évben a jogalkotó több új esetet nevesített a határozott tartamú szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás kizártsági esetei kapcsán [Btk. 38. § (5) bekezdés]. A Btk. 38. § (6) bekezdése ugyanakkor 2020. szeptember 5-i hatállyal azt mondja, hogy: „A bíróság az ügydöntő határozatban az (5) bekezdésben meghatározott elkövető feltételes szabadságra bocsáthatóságáról rendelkezhet, ha az elkövetés körülményeire, az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség fokára vagy egyéb büntetéskiszabási körülményekre figyelemmel, a társadalom védelme és annak megelőzése, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el, pártfogó felügyelet elrendelésével és külön magatartási szabály meghatározásával elérhető.” Ez tehát tulajdonképpen egy újabb, büntetéskiszabást orientáló szabály.

Emellett utalni kell a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényre (a továbbiakban: Szabs. tv.) is, amely több esetben kógens rendelkezést tartalmaz abban a körben, hogy milyen körülményeket kell enyhítőként figyelembe venni a szabálysértési szankció alkalmazásánál (21.§ (1) és (5) bekezdésekben).

Összességében, az említettek alapján láthatjuk, hogy igen jelentős befolyásoló erővel rendelkeznek a büntetéskiszabási körülmények.

6. Rendhagyó enyhítő és súlyosító körülmények

Soha nem lehet és korábban sem lehetett egy taxatív listában felsorolni az összes bűnösségi körülményt. Ez az ügyek egyediségéből, a társadalmi folyamatok változásából és a technika fejlődéséből adódik. Megállapítható, hogy új bűncselekmények megjelenésével újabb enyhítő és súlyosító körülmények keletkezhetnek⁹⁶. Már régen is előfordultak olyan enyhítő és súlyosító körülmények a bírói gyakorlatban, amelyek ma akár furcsának is tűnhetnek és amelyeket csupán egy ügy kapcsán vagy nagyon ritkán értékelték büntetéskiszabás során. Találkozhatunk olyan körülményekkel is, amelyeket csak egy adott időszakban vettek számításba. Ebben a pontban bemutatok néhány rendhagyó körülményt.

Ma talán meglepődünk például azon, hogy a 20. század elején, a vádlott javára értékelték, hogy 19 éves egyén letétele, mint oroszországi hadifogoly, magába szívtá a bolsevista tanokat.⁹⁷ Más ügyekben súlyosító körülményként értékelték azt, ha a terhelt visszaélt az áldozatok jóhiszeműségével, ha egy szülő nem tartotta vissza gyermekét a bűnözéstől, illetve ha a bűncselekményt háború ideje alatt követték el.⁹⁸

A múlt évszázadban, a Győri Megyei Bíróság csupán rövidebb tartamú, nevelő jellegű szabadságvesztésre ítélte azt a terheltet, aki ittasan az utcán hangoskodott, majd sértegette, becsmérelte az őt bekísérő rendőröket, emellett ráadásul az egyik rendőrt bántalmazta is. A büntetés tartamát azzal indokolta, hogy a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe azt a tényezőt, miszerint a terhelt azért volt ittas a bűncselekmény elkövetésekor és az azt megelőző időben, mert nem sokkal azelőtt, egy üzemi baleset következtében elvesztette az egyik szemét.⁹⁹

A 21. században egy olyan ügyben, ahol Stohl András volt a vádlott, a javára értékelték azt a vállalását, hogy elmegy kábítószer elvonó-felvilágosító kúrára. Így nem kellett felelnie a kábítószer-fogyasztásért.¹⁰⁰ Ezt a körülményt nem tartalmazza az 56. számú BK vélemény.

⁹⁶ Angyal – Rácz, 1937, 22. o.

⁹⁷ Ua., 30. o.

⁹⁸ Baráth Katalin: Súlyosbító körülmények. Női vádlottak az első világháború háttországi büntetőbírósága előtt. In: Korall, 19. évf., 71. sz., Budapest, 2018, 81-82. o. (https://epa.oszk.hu/00400/00414/00062/pdf/EPA00414_korall_2018_71_069-086.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2024 február 16.))

⁹⁹ Demeter, 1965, 292. o.

¹⁰⁰ Ugró, 2011, 7. o.

Azonban azokkal a bírókkal szemben, akik ilyen rendhagyó körülményeket is számításba vesznek, vannak olyan bírók - mint például az Interjúalanyok – akik még sose állapítottak és soha nem is állapítanak meg olyan körülményt, amelyet nem tartalmaz a BK vélemény. Egyik Interjúalany sem ért egyet azzal, ha valaki ilyet tesz.

7. Enyhítő és súlyosító körülmények az egyes bűncselekménykategóriák esetében

Vannak olyan enyhítő és súlyosító körülmények, amelyek csak egyes bűncselekménykategóriák esetében fordulnak elő. Régen is voltak például olyan körülmények, amelyek csak a párbajok kapcsán merültek fel.¹⁰¹

E pontban a BK vélemény által meghatározott bűncselekménykategóriák esetében (a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények kivételével) gyűjtöttem össze néhány speciális büntetéskiszabási körülményt, a dolgozat terjedelmi korlátai miatt a teljesség igénye nélkül. Emellett kiemelek néhány, a BK vélemény által meghatározott általános tényezőt, amelyeket eltérően kell figyelembe venni az egyes bűncselekménykategóriáknál. Fontos megjegyezni, hogy az 56. számú BK vélemény általános büntetéskiszabási körülményei ugyanúgy vonatkoznak az egyes bűncselekménykategóriák tekintetében is.

A katonai büntetőeljárásban a sajátos enyhítő és súlyosító körülményei létezésének oka a fegyveres szolgálat belső rendje és annak sajátos feladatai, tehát összefoglalva, a szolgálati viszony.¹⁰² A katonai ítélkezésben a terhelt javára kell értékelni, ha a bűncselekmény elkövetése és elbírálása közötti időszakban kimagaslóan helytállt, viszont a terhére értékelendő, ha ez idő alatt fegyelemsértést vitt véghez.¹⁰³ Enyhítő körülménynek tekintendő ha szolgálati jogviszonnyal kapcsolatos ok miatt a terhelt rokkanttá vált.¹⁰⁴ Míg az 56. számú BKv II/8. pontja alapján súlyosító körülményként értékelendő, ha az elkövető kezdeményezi a bűncselekmény elkövetését.

A közlekedési bűncselekményeknél enyhítő körülmény, ha az elkövető már régóta vezet és vezetési magatartásával korábban nem volt probléma. Súlyosító körülményként értékelendő,

¹⁰¹ Fayer László: A párviadal. In: Jogtudományi közlöny, 30. évf., 32. sz., Budapest, 1895, 252. o.

¹⁰² Kulajek János: A sajátos súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről a katonai ítélkezésben. In: Belügyi szemle, 35. évf., 4. sz., Budapest, 1987, 61. o.

¹⁰³ 56. számú BKv II/6.

¹⁰⁴ Kulajek, 1987, 63. o.

ha az elkövető régebben közlekedési szabálysértést követett el.¹⁰⁵ Az 56. számú BK vélemény III/6. pontja alapján a vádlott terhére kell értékelni, ha a keretszabály (KRESZ) alapvető vagy több rendelkezését is megsértette az elkövetett bűncselekménnyel.

Az 56. számú BKv III/2. pont alapján az élet és a testi épség elleni bűncselekmények esetében a vádlott terhére értékelendő „az elkövetéshez használt eszköz különös veszélyessége”. A BK vélemény a különös veszélyesség értelmezése kapcsán iránymutatást ad a jogalkalmazónak amikor meghatározza, hogy egy eszközt mikor lehet különösen veszélyesnek tekinteni. Az emberölés bűncselekményét eszközzel vagy anélkül is el lehet követni. E bűncselekmény tekintetében a jogalkotó nem tekintette súlyosabbnak azt emberölést, amelyet eszközzel követtek el, így ezt a bírónak kell megtennie büntetéskiszabás során.¹⁰⁶

Az 56. számú BK vélemény II/9. pontja alapján, a vagyon elleni bűncselekmények esetében enyhítő körülményként értékelhető az elkövető nehéz anyagi helyzete legfőképpen akkor, ha az elkövető az elemi szükségleteit sem tudja kielégíteni. Azonban ez a körülmény csak akkor vehető figyelembe, ha a vádlott önhibáján kívül került ilyen helyzetbe és a bűncselekmény csupán az elemi szükségletek kielégítésére irányul. A tárgyaláslátogatások során azt tapasztaltam, hogy a BK vélemény állításával ellentétben, valójában minden bűncselekmény esetében enyhítő körülménynek számított az, ha a vádlott nehéz anyagi körülmények között él. Ezt az észrevételemet mindkét Interjúalany megerősítette. Ebből kifolyólag úgy gondolom, hogy helyesbíteni kellene a BK vélemény anyagi helyzettel kapcsolatos részét a következőre: „Enyhítő körülmény lehet az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete, különösen akkor, ha ez az elemi szükségletek kielégítetlenségében nyilvánul meg, és a bűncselekmény ennek kielégítési körében marad. E körülménynek nagyobb a nyomatéka vagyon elleni bűncselekmények esetében.”

Fontosnak tartom kiemelni, hogy ma általában a vádlottak anyagi helyzetének valós feltárására sajnos nem kerül sor. Ennek legfőbb oka az, hogy nincs egységes vagyonnyilvántartási rendszer és emiatt sokszor rengeteg időt venne igénybe a felderítés.¹⁰⁷ Felmerülhet kérdésként, hogy vajon kinek a feladata lenne e tényező felderítése, nyomozó hatóságé, az ügyészé vagy a bíróé? Jelenleg az jellemző, hogy mivel senki sem vizsgálja a

¹⁰⁵ Miklós, 1984, 90. o.

¹⁰⁶ Kerecsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetéskiszabási gyakorlatában. In: Magyar jog, 32. évf., 2. sz., Budapest, 1985, 128. o.

¹⁰⁷ Balogh Ágnes–Tóth Mihály: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Budapest, 2015, Osiris Kiadó, 320. o.

vádlott valós anyagi helyzetét, a védő gyakran azt tanácsolja a vádlottnak, hogy legfeljebb csak kevés jövedelmet, vagyont valljon be, majd legtöbbször a vádlott ezen viszonyait a bíró dokumentum nélkül, csupán bemondás alapján rögzíti. Ezt - mely nyilvánvalóan hibás gyakorlathoz vezet¹⁰⁸ - én is tapasztaltam a tárgyalásokon. Álláspontom szerint a vádlott anyagi helyzetét jobban fel kellene tárni a megalapozottság érdekében.

8. A bíró is alkothat jogot?

Székács Ferencz megítélése szerint korábban előfordult, hogy a bírák elhallgatták döntésük valódi indokát és azt azzal próbálták elfedni, hogy figyelembe vettek olyan körülményeket is a büntetéskiszabás során, amelyek nem is lettek volna feltétlenül relevánsak az ügyben.¹⁰⁹ Az 1961-es Btk. hatályban léte alatt is sokszor kritizálták a bírói gyakorlatot, leginkább a bírák túlzott szubjektivitásából eredő hibák miatt.¹¹⁰

Eisner véleménye szerint a bírók igazságérzetüknek megfelelően alakíthatják a büntetéskiszabást egy adott ügyben, akár úgy is, hogy inkább enyhítő vagy inkább súlyosító körülményeket keresnek, illetve vagy az egyik, vagy a másik kategóriába tartozó körülményeket részesítik előnyben és nagyobb súllyal értékelik azokat.¹¹¹ Emellett egy bíró figyelembe vehet általa relevánsnak ítélt, rendhagyó körülményeket is. Ahogy - mint már korábban említettem - Angyal és Rácz idejében, úgy meglátásom szerint ma is inkább enyhébb büntetéskiszabási gyakorlatot tanúsítanak a büntetőbíróságok.

Erre jó példa az a kialakult gyakorlat, mely szerint a Fővárosi Ítéltábla kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetében az enyhébb büntetéskiszabását rendszerint azzal indokolja határozatában, hogy sok olyan ügyet bírál felül, amelyek esetében „a kábítószer mennyisége a jelentős mennyiség alsó határát több száz- vagy ezerszeresen meghaladja, „nem ritka” a több ezerszeres mennyiség sem”. Azonban ezt az állítást Ignác György által vizsgált ügyek nem igazolták. Ignác szerint valójában hibás gyakorlat, tehát nem lehetne „a jelentős mennyiség alsó határát akár tízszeresen is meghaladó mennyiséget” a vádlott javára értékelni,

¹⁰⁸Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabás a gyakorlatban: Ittas vezetések szankciókiszabási gyakorlata egy aktakutatás eredményei alapján. In: Pro Futuro, 11. évf., 1. sz., Debrecen, 2021, 127. o.-

¹⁰⁹ Székács Ferencz: A beszámítást enyhítő és súlyosító körülményekről. In: Jogtudományi Közlöny, 29. évf. 51. sz., Budapest, 1894, 407. o.

¹¹⁰ Demeter, 1965, 289. o.

¹¹¹ Eisner, 1932, 27. o.

mivel a legtöbb ilyen jellegű ügy tekintetében (közel háromnegyedében) valójában „még ezt a mértéket sem éri el a cselekménnyel érintett kábítószer mennyisége”.¹¹² Ez alapján látható, hogy előfordul, hogy a bíróságok olyan körülményt is figyelembe vesznek enyhítőként (vagy súlyosítóként), amelyet nem is lehetne így értékelni. Emellett azt a következtetést is levonhatjuk, hogy létezik olyan eset, melynél a bíróság bűnösségi körülmények „segítségével” enyhébb büntetést szab ki a bűncselekmény valódi súlyához képest.

Felmerülhet az a kérdés, hogy jogalkotó tevékenységnek tekinthető-e az a gyakorlat, mely alapján a bírák figyelembe vehetnek az 56. számú BK vélemény által felsoroltakon kívül eső bűnösségi körülményeket is, amelyekkel aztán meglátásuk szerint alakíthatják a büntetéseket? Erre a kérdésre nemmel kell a válaszolnunk, mivel soha nem szabad hagyni, hogy a bírák mérlegelési jogkörét szűkítve automatizálttá váljon a büntetéskiszabási gyakorlat azáltal, hogy megtiltják nekik a rendhagyó körülmények számbavételét. Az ügyek egyedisége miatt ugyanis mindig merülhetnek fel speciális enyhítő és súlyosító körülmények. Előállhat olyan helyzet, amikor az igazságos, egyéniesített és egyenlő ítélet meghozatalához a büntetéskiszabás általános, elméleti szabályainak felülírása szükséges, ilyenkor a józanész diktálja a helyes büntetéskiszabást. (Például egy halálos beteg vádlott tekintetében - aki csekély közlekedési bűncselekményt követett el, egyéb enyhítő körülmények fennállta esetén – lehet, hogy a felmentés lesz a helyes és igazságos ítélet.)¹¹³ Az egyik Interjúalany úgy gondolja, hogy „a bűnösségi körülmények figyelembevételére és értékelésére tag keretek között mozoghat, sok esetben szubjektív elemek figyelembevételével is. Ennek leginkább a megbánás értékelése esetén lehet relevanciája”.

A súlyosító és enyhítő körülmények figyelembevételére és értékelésére tekintetében az 56. számú BK vélemény iránymutatásán túl a középérték és ahogy azt már említettem, a BK vélemény által előírt indoklási kötelezettség¹¹⁴ szabnak határt. Továbbá, bár nem köti a bírót a társadalom véleménye, azt mégsem hagyhatja figyelmen kívül.¹¹⁵ Ezek mellett Ambrus és Ujvári kiemelik, hogy a bíró mérlegelési jogkörét és ezzel együtt a büntetéskiszabási körülmények jelentőségét egyre inkább visszaszorítják mind a kógens szankciós szabályok, mind az abszolút határozott szankciók megjelenése. Erre példa a kötelező, végleges hatályú

¹¹² https://ujbtk.hu/dr-ignacz-gyorgy-kabitoszer-kereskedelem-es-kabitoszer-birtoklasi-a-fovarosi-itelotabla-gyakorlatban/#_ftn26 (Utolsó letöltés dátuma: 2023. november 27.)

¹¹³ Pápai-Tarr, 2021, 115.; 118. o.

¹¹⁴ 56. számú BKv I. pont

¹¹⁵ Michael Allen: Textbook on Criminal Law, Oxford, 2015, Oxford University Press, 11. o.

foglalkozástól eltiltás, valamint az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben alkalmazható "három csapás" szabálya.¹¹⁶

A büntetéskiszabási körülmények kapcsán sokszor nem tesznek eleget a bírók indoklási kötelezettségüknek, így nem derül fény arra, hogy miképpen, milyen nyomatékkaal értékelték az egyes tényezőket. A büntetéskiszabási körülmények indoklását - amint arra utaltam korábban - már Angyal és Rácz is hiányolta az ítéletekből. Indoklással lehetne igazolni azt, hogy az ítélet valóban „személyre és cselekményre szabott”. Ráadásul indoklással kívülállók számára is igazságosabbnak és célszerűbbnek tűnnének az értékelés érvei¹¹⁷, emellett egységesebbé válna a büntetéskiszabás. Az eddig felsoroltakon kívül az is megállapítható, hogy indoklás nélkül a büntetéskiszabási körülmények sablonosak lesznek ahelyett, hogy egyéniesítő szerepet töltenének be a büntetéskiszabásban¹¹⁸

Összességében tehát nem tekinthető jogalkotási tevékenységnek a bírák gyakorlata a büntetéskiszabási körülmények kapcsán. Viszont a gyakorlat egységesebbé tételével lehetne és el is kellene érni, hogy ne értékeljenek enyhítőként vagy súlyosítóként „mondvacsinált körülményeket” és ne tulajdonítsanak azoknak olyan súlyt, amekkorát nem is lehetne. Ezt a célt szolgálná az, ha a bíróknak kötelező lenne az indoklás a bűnösségi körülmények kapcsán.

9. Nemzetközi kitekintés

A dolgozat e részében megvizsgálom, hogy a bűnösségi körülmények milyen típusú jogforrásokban vannak kodifikálva az osztrák, a német, az angol, a lengyel és az Európai Unió büntetéskiszabási rendszer esetében, majd összehasonlítom ezeket a magyar rendszerrel.

Az osztrákoknál jelenleg a büntető törvénykönyvben, annak 33. § szakaszának három bekezdésében vannak feltüntetve példálózó felsorolással a súlyosító büntetéskiszabási körülmények. Megállapítható, hogy az itt felsorolt körülmények nagy részét az 56. számú BK vélemény is tartalmazza (pl.: büntetett előélet). Az osztrákoknál - a magyar gyakorlattal szemben - a bűnhalmazat már akkor is a vádlott terhére értékelendő, ha az csupán két bűncselekményből áll. Emellett van olyan súlyosító tényező a felsorolásban, amelyet nem tartalmaz az 56. számú BK vélemény (pl.: személyi adattal való visszaélés). Az enyhítő

¹¹⁶ Ambrus - Ujvári, 2020, 585. o.

¹¹⁷ Kerecsi, 1983, 1105. o.

¹¹⁸ Ua., 1105. o.

körülmények exemplifikatív felsorolását a 34. § szakasz tartalmazza, két bekezdésre bontva. A második bekezdés külön foglalja magában az időmúlást. Az időmúlás tekintetében érdekesnek tartom kiemelni, hogy az osztrákoknál – az 56. számú BK véleményben foglaltaktól eltérően – nem csak akkor hagyható figyelmen kívül e körülmény, ha a vádlott idézi elő, hanem akkor is, amikor a védő teszi ezt.¹¹⁹

A német büntető törvénykönyv tartalmaz néhány enyhítő és súlyosító körülményt, azonban ezeket nem összefoglalóan sorolja fel, hanem a törvény különböző szakaszaiban. Az osztrák körülményekhez hasonlóan, a német büntetéskiszabási tényezőkről is elmondható, hogy a legtöbbjük a magyar körülményekkel megegyezik (pl.: enyhítő körülmény az, ha a vádlott segített a bűncselekmény felderítésében; súlyosító a fegyveres elkövetés és a kár nagy mértéke). A német büntető törvénykönyvvel szemben 56. BK vélemény nem tekinti enyhítő körülményként, ha a tanú vagy a szakértő azért tett hamis tanúvallomást vagy azért adott hamis szakértői véleményt, hogy azzal a saját maga vagy hozzátartozója által elkövetett bűncselekményre ne derüljön fény.¹²⁰ A súlyosító körülmények esetében is tartalmaz olyat a német büntetőtörvénykönyv, amelyet nem tartalmaz az 56. BK vélemény (pl.: emberölés esetében, ha valaki szórakozásból ölt meg valakit vagy abból a célból, hogy azzal más bűncselekményt elfedjen).

Angliában és Walesben létrehoztak egy külön tanácsot, amely többek között irányelveket dolgoz ki a büntetéskiszabása kapcsán, elősegítve ezzel az átlátható és következetes ítélkezést. A bíróságok alkalmazzák, valamint kötelesek is betartani ezeket az irányelveket, legfeljebb csak az igazságosság jegyében térhetnek el tőlük.¹²¹ Egy ilyen irányelv sorolja fel példálózó jelleggel az enyhítő és súlyosító körülményeket. A korábban vizsgált országok körülményeihez hasonlóan, az angol körülmények között is találunk olyat, ami nem szerepel az 56. számú BK véleményben. Például az angoloknál súlyosító hatása van annak, ha a terhelt próbálta eltitkolni vagy megsemmisíteni a bizonyítékokat.¹²²

A lengyel büntető törvénykönyvbe tavaly került be a bűnösségi körülmények példálózó felsorolása. A körülmények között találunk mind olyat, amelyet tartalmaz az 56. BKv is (pl:

¹¹⁹ <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/gesamt> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 13.)

¹²⁰ https://www.okri.hu/images/stories/NKJogtar/nemet_btk_en.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

¹²¹ <https://www.sentencingcouncil.org.uk/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 14.); <https://www.sentencingcouncil.org.uk/sentencing-and-the-council/about-sentencing-guidelines/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 14.)

¹²² <https://www.sentencingcouncil.org.uk/explanatory-material/magistrates-court/item/aggravating-and-mitigating-factors/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

sértett megbocsátása), mind olyat, amelyet nem (pl.: sértett faji hovatartozása volt a bűncselekmény indoka).¹²³

Európai Unió (továbbiakban: EU) szinten is vannak törekvések büntetéskiszabás egységesítésre. Ezt a célt szolgálja az EU Tanácsi Zöld Könyv a büntetőjogi szankciók közelítéséről, kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról az Európai Unióban. Ez a Zöld Könyv meghatározása szerint a büntetéskiszabás súlyosító körülményei lehetnek általánosak vagy vonatkozhatnak konkrétan csak egy bűncselekményre.¹²⁴

Összességben megállapítható, hogy ezen pontban elemzett országok mindegyike példálózón sorolja fel az enyhítő és súlyosító körülményeket, az osztrák büntetéskiszabási rendszer törvényi szinten, a németek (a körülmények egy részét) törvényi szinten, az angolok irányelvben teszik meg ezt. Összehasonlítva a felsorolásokat kijelenthető, hogy nincs belőlük két egyforma. Lényeges kiemelni, hogy EU-s szinten is van törekvés az egységesítésre.

10. Reformjavaslatok

Az 56. számú BK vélemény, ahogy korábban már említettem, egy több mint negyven éves gyakorlatot rögzít, tehát ez alapján megállapítható, hogy felülvizsgálatot igényel. Úgy gondolom, hogy ma számos reformjavaslat, kérdés merülhet fel az enyhítő és súlyosító körülményekkel, valamint azok gyakorlatával és annak egységesítésével kapcsolatban. A következő alpontokban ezekről lesz szó.

10. 1. Büntetéskiszabási gyakorlat egységesítése

Maga az 56. számú BK vélemény mondja ki, hogy az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdése által deklarált törvény előtti egyenlőség alapelvnek az egységes ítélkezési gyakorlat felel meg. Az egységes ítélkezési gyakorlat azt is magában foglalná, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése során ne mutatkozzanak nagy és indokolatlan eltérések¹²⁵,

¹²³ Lengyel büntető törvénykönyv 53. §

¹²⁴ https://ajk.kre.hu/images/doc2021/doktori/Kardos_Dora_PhD_vegleges.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 13.) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 13.)

¹²⁵ 56. számú BKv I/3.

mert különben sérül a jogbiztonság követelménye.¹²⁶ Ezzel szemben ma még sajnos mindig fennáll az az évtizedek óta tartó probléma, hogy azonos bűncselekmények esetében, ahogy arra a dolgozatban már utaltam korábban, a büntetéskiszabási körülmények értékelése és a kirótt büntetések nagy mértékben eltérnek egymástól attól függően, hogy melyik bíróság vagy bírói tanács járt el az adott ügyben.¹²⁷ A körülmények eltérő értékelése például Balla Lajos ügyvizsgálatából is kitűnik¹²⁸. Ebből kifolyólag már régóta törekednek arra, hogy valamilyen úton-módon egységesebbé tegyék a gyakorlatot.

Állandó, évtizedek óta újra és újra felmerülő dilemma az egységesítés kapcsán, hogy törvénybe kellene-e foglalni a bűnösségi körülményeket és ha igen, akkor taxatív vagy csak példálózó felsorolást alkalmazzanak.

Baumgarten Izidor egykori kúriai tanácselnök fogalmazta meg a 19-20. század körül, hogy szerinte mi a büntetéskiszabási rendszer legnagyobb problémája: az a legnagyobb baj, hogy nem törvény, hanem minden bíró maga határozhatja meg a büntetéskiszabásnál irányadó elveket. Ebből az következik, hogy a bíróságok, sőt még azok tanácsai között is szembetűnő eltérések mutatkoznak.¹²⁹

Már az 1900-as évek elején is felmerült az a kérdés, hogy a büntetéskiszabási körülményeket törvénybe foglalják-e Magyarországon. Popper Manó, korabeli ügyvéd erről úgy vélekedett, hogy ezt kívánja a bírói gyakorlat egységesítésére irányuló törekvés.¹³⁰ Már a 20. században is jelen volt az a nézet, mely szerint a büntetéskiszabási körülmények taxatív, és nem csupán példálózó felsorolása lenne helyes a törvény általános részében.¹³¹

Érdekesnek tartom megjegyezni a kérdés kapcsán, hogy Angyal és Rácz közös művükben említik, hogy az ő idejükben is voltak olyan országok, amelyek törvénykönyve tartalmazta valamennyi enyhítő és súlyosító körülményt, vagy közülük példálózó jelleggel a fontosabbakat. Hazánkban korábban az 1843. évi Btk. tervezet 82-83. §-aiban volt ilyen felsorolás.¹³² Angyal és Rácz a példászerű felsorolás ellen érvelnek, mert szerintük ebből az emberek arra következtetnének, hogy csak a törvénytövegeben említett körülmények fontosak,

¹²⁶

https://orac.hu/Osztovits_Andras_Torvenymodositas_a_birosagi_joggyakorlat_egysegese_erdekeben_jo_iranyba_tett_rossz_lepes (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 23.)

¹²⁷ Súlyosbító és enyhítő büntetőelvek. A nyomaték forgandó, 1995, 97. o.

¹²⁸ Balla Lajos: Az emberölés értékelése – jogszabályi keretek és a Debreceni Ítéltábla gyakorlata. In: Pro Futurio, 1. évf., 1. sz., Debrecen, 2011, 128. o.

¹²⁹ Eisner, 1932, 20. o.

¹³⁰ Popper, 1906, 308. o.

¹³¹ Földvári, 1970, 192. o.

¹³² Angyal – Rácz, 1937, 20. o.

a többi pedig kevésbé jelentős. Emellett a két szerző úgy gondolta, hogy a törvénybe foglalással az enyhítő és súlyosító körülmények elveszítenék rugalmasságukat az értékelésük súlya tekintetében.¹³³ Hasonló állásponton volt Demeter Vilmos is, aki véleményét azzal támasztotta alá, hogy szerinte annyira összefüggenek ezek a körülmények az igen változékony társadalmi szemlélettel, hogy hibás az az álláspont, amely a társadalmi szemlélet alakulásától függetlenül, huzamosabb ideig változatlanul ítéli meg.¹³⁴

A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület 1964. évi hágai kongresszusa azért nem tudott egyértelmű választ hozni az előbbi kérdésekre a súlyosító körülményekkel kapcsolatban, mert a résztvevőknek nagyon megoszló volt az ezzel kapcsolatos álláspontja. Csupán arról tudtak határozatot hozni, hogy a súlyosító körülményekről „a lehetőségekhez képesti mértékben” a törvény általános részében rendelkezzenek. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy a határozat alapján a súlyosító körülményekről nem kell, hanem csak „*lehet*” rendelkezni. A határozat szerint azokban az országokban, amelyekben a súlyosító körülmények ellenére sem lehet túllépni a törvényi büntetési maximumot, a példálózó felsorolás a legjobb választás.¹³⁵

A magyar történelmi hagyományoknak egyébként a jelenlegi állapot felel meg, tehát az, hogy a törvény sem taxatíván, sem exemplifikatíván nem sorolja fel a büntetéskiszabási körülményeket.¹³⁶ Ahogy a dolgozatban korábban már említettem, Magyarországon az 1843-as törvényjavaslat példálózó jelleggel felsorolta az enyhítő és súlyosító körülményeket.¹³⁷ Csupán ezt lehet említeni, mint érdemleges törvénybefoglalási törekvés. 1853 és 1861 között az osztrák büntetőtörvénykönyv volt hatályban, amely szólt az enyhítő és a súlyosító körülményekről, valamint felsorolást is adott ezekről. Ez volt az egyetlen példa a magyar jogtörténet során, hogy törvény határozta meg a figyelembe veendő bűnösségi körülményeket.

Álláspontom szerint a jelenlegi állapot, tehát az, hogy az enyhítő és súlyosító körülményekről BK vélemény ad iránymutatást, helytálló, viszont én azt sem tartom rossz felvetésnek, ha a gyakorlat egységesítése céljából osztrák mintára törvénybe foglalnák példálózó jelleggel azokat a főbb körülményeket, amelyek minden esetben egyértelműen enyhítők vagy súlyosítók, amelyeket objektíven meg lehet állapítani¹³⁸ és amelyek valamennyi bűncselekmény esetében figyelembe vehetők. A Btk. gyakorlatában egyéként sem

¹³³ Angyal – Rácz, 1937, 21. o.

¹³⁴ Demeter, 1965, 290. o.

¹³⁵ Ua., 290. o.

¹³⁶ Földvári, 1970, 266. o.

¹³⁷ Pápai-Tarr, 2017, 18. o.

¹³⁸ Kerecsi, 1983, 1102. o.

idegen a példálózó felsorolás, számos helyen találhatunk erre példát a törvényben (pl. a különleges igényű személyek meghatározása esetén).¹³⁹ Törvénybe foglalással Magyarország eleget tenne a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület előbb említett határozatában foglaltaknak. Az egyik Interjúalany szerint elégséges lenne a törvénybefoglalás, azonban annak folyamatos felülvizsgálatára lenne szükség „a helyi viszonyok figyelembevétele mellett, a joggyakorlat egységesítése érdekében”. (A másik interjúalany szerint a törvénybefoglalás nem indokolt.)

E reform ellen szólnak azonban a már korábban említett tényezők: a bűnösségi körülmények összegyűjthetetlenek, míg az egyik körülmény ma születik, addig egy másik idejeműlttá válik, valamint, ugyanaz a körülmény az egyik ügyben lehet súlyosító, míg egy másik ügyben enyhítő. Földvári József úgy gondolta, hogy a törvénybe foglalás nem jó ötlet, mert azáltal fennállna annak a veszélye, hogy egyrészt a bírák a felsorolt körülményeket olyan esetben is figyelembe vennék, amikor azoknak nincs is relevanciája az ügyben, másrészt, hogy konkrét eset sajátosságait figyelmen kívül hagyják.¹⁴⁰ Meglátásom szerint a felsoroltakon kívül szintén a törvénybe foglalás ellen szól, hogy annak ellenére, hogy a főbb körülményeket törvénybe foglalnák, a többi általános enyhítő és súlyosító körülményt, valamint az egyes bűncselekménycategóriák esetében előforduló körülményeket valamilyen más jogforrásban kellene feltüntetni. Ennek következtében már nem egy, hanem két jogforrásból kellene kiindulnia a bíróságoknak e tekintetben.

Abban az esetben, ha a bűnösségi körülményeket továbbra is a BK vélemény foglalja magában, akkor el kellene érni azt, hogy egységesebb legyen a gyakorlat. Úgy gondolom, hogy ennek érdekében szigorúbban kellene nyomon követni a BKv helyes alkalmazását. Az egységesítéshez az is elengedhetetlen lenne, hogy bizonyos időközönként felülvizsgálják ezt a jogforrást annak érdekében, hogy nagy vonalakban szintet tartson a társadalmi változásokkal és a technika fejlődésével. Véleményem szerint ennek a felülvizsgálatnak minden évben kellene történnie. A felsoroltak mellett a már korábban említett indoklási kötelezettség a bűnösségi körülmények terén szintén gyakorlatot egységesítő hatással bírna.

10. 2. Reformjavaslatok az 56. számú BK vélemény kapcsán

¹³⁹ Btk. 239/A. § (2) bek.

¹⁴⁰ Földvári, 1970, 193-194. o.

Meglátásom szerint a BKv számos kifejezésével kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy pontosan mit is kell érteni alatta? Ilyen kérdéses részek többek között a következők: elemi figyelem; hosszabb idő; nehéz anyagi helyzet; közélet tisztasága; átlagost jóval felülmúló sérelem vagy veszély; öngyilkossági kísérlet esetén a komolyság; folytatólágosság esetén a részcsелеkmények nagyobb száma. Honnan tudjuk például, hogy mi az átlagos szint? Véleményem szerint azon kifejezések esetében, amelyeknek ilyen bizonytalan az értelmezése, a jogalkotónak iránymutatást kellene adnia a BK véleményben, mivel nem előnyös, ha a bírónak nincs viszonyítási pontja a büntetéskiszabásnál, mivel ilyen helyzetek szerteágazó gyakorlatot eredményeznek és teret kap a bírói önkény.¹⁴¹

Az időmúlás esetében véleményem szerint konkretizálni kellene azt, hogy mi az az időtartam, amely alapján ezt a tényezőt enyhítő körülményként lehet megítélni. Balla az időmúlás tekintetében kifejtette, hogy meglátása szerint – ahogy az több határozatban is rögzítették a bíróságok – e körülmény enyhítőként tényezőként való kezelése egyrészt attól függ, hogy a vádlott mennyi ideig volt büntetőeljárás hatálya alatt, másrészt attól, hogy ez az eltelt idő hogyan aránylik a büntetési tételhez.¹⁴²

Az időmúlás kapcsán megfontolandónak tartanám azt a módosítást is, hogy osztrák mintára nálunk se csak akkor veszítsen a súlyából ez az enyhítő körülmény, ha a vádlottnak felróható az időmúlás, hanem akkor is, amikor az a védőnek róható fel. Úgy gondolom, hogy előfordul, hogy a védő próbálja valahogy elhúzni a büntetőeljárást annak érdekében, hogy védence a jelentősebb időmúlás miatt méltányosabb büntetést kapjon. Voltam egyszer egy olyan tárgyaláson amely azért maradt el, mert a védő náthás lett és ezért nem jelent meg. Ezt csupán aznap reggel, a tárgyalás előtt pár perccel közölte a bírósággal. Véleményem szerint e mögött a magatartás mögött is lehetett egy időhúzási szándék, mert furcsának találom, hogy egy nátha miatt ne menjen a védő egy olyan tárgyalásra, amelyen a védő jelenléte kötelező (amikor akár maszkot is lehetett volna használni).

Az elszaporodottság kapcsán - ahogy már írtam korábban– számos kérdés merül fel. Úgy gondolom, hogy a statisztikai adatok helyett elegendő lenne az ügyforgalmi adatokra hivatkozás is egy bíróságon belül. Például, ha nagy számú ügy van egy adott vétség vagy bűncselekmény vonatkozásában egy adott bíróság előtt, akkor megítélése szerint jogosan lehetne annak elszaporodottságára hivatkozni. Lehetne egy központi adatbázist működtetni, amely

¹⁴¹ Pápai-Tarr, 2017, 22. o.

¹⁴² Balla, 2011, 128. o.

rögzítené bizonyos időközönként (pl. félévenként) a bűncselekmények számát az egyes bűncselekménykategóriák esetében, és amelyhez lehetne utána viszonyítani. Ezáltal nem lenne probléma az sem, hogy a bírók nem ismerik más bíróságok gyakorlatát.

A felsoroltakon túl, véleményem szerint újra kellene gondolni, majd ennek fényében módosítani kellene a következő körülményeket úgy, ahogy arról korábban már írtam: a sértetti közrehatást; a gondatlanságot; a folytatólagosságot; a nehéz anyagi helyzetet; valamint a visszaesést. Ezen tényezők felülvizsgálata az egységesítést szolgálná.

Álláspontom szerint ki kellene venni néhány körülményt a BK véleményből. Például nem értek egyet azzal, hogy a BKv tartalmazza a vádlott megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérletét, mint enyhítő körülményt. Véleményem szerint abból kifolyólag, hogy ez enyhítő tényezőnek tekintendő, előfordulhat, hogy valaki azért követ el öngyilkossági kísérletet, hogy utána majd enyhébb büntetést kapjon. Úgy gondolom, hogy ha ez kikerülne a BK véleményből, attól még figyelembe lehetne venni, mert a megbánó magatartás ezt a cselekedetet is magában foglalja. Azonban azt nem tartom jónak, hogy ilyen életveszélyes „ötleteket ad” a BK vélemény a vádlottaknak, tehát ezt nem kellene külön nevesíteni.

Ezzel szemben olyan új büntetékiszabási körülményeket is fel lehetne venni a BK véleménybe, mint például - osztrák mintára – a sértett személyi adataival való visszaélés a bűncselekmény elkövetése után, mint súlyosító körülményt, valamint a bűncselekmény streamelését szintén, mint súlyosító körülményt. (Utóbbit a nagyobb nyilvánosság előtt való elkövetés egyik típusaként kellene megjelölni.)

Ambrus és Ujvári cikkükben - a korábban említetteken kívül - tesznek pár javaslatot a BKv módosítása, felülvizsgálata kapcsán. Többek között kifejtik, hogy meglátásuk szerint a BKv kiegészítendő lenne azzal az állítással, hogy a természetes egység fennállta esetén súlyosító körülményként értékelendő, ha az sok részcselekményt foglal magában. Azonban ez a körülmény csak akkor lenne figyelembe vehető a két szerző szerint, ha a részcselekmények nagy száma valamilyen szinten bizonyítható a büntetőeljárásban.

Emellett a két szerző - véleményem szerint jogosan - hiányolja a BK véleményből az előkészület, a felbujtás és a közvetett tettesség tárgyalását. Az előkészülettel kapcsolatban meg kellene állapítani, hogy erre a tényezőre önmagában nem lehet enyhítő körülményként tekinteni. A kísérlettel szemben az előkészület a befejezett bűncselekmény büntetési tételéhez viszonyítva enyhébben büntetendő a Btk. alapján. E tényezőt nem lehet enyhítő körülményként figyelembe venni, mivel már a törvényhozó egyszer értékelte. A kétszeres értékelés tilalmába

ütközne, ha a bíró is értékelné ezt. A felbujtást és a közvetett tettességet a két szerző véleménye szerint súlyosító körülményként lehetne értékelni akkor, ha megállapítható, hogy e cselekmények hiányában a tettesi magatartásin abstracto sem következett volna be, tehát például „ha a bérnyílkos még csak nem is ismerte a célszemélyt a felbérlijének fellépését megelőzően”.¹⁴³

Összességében úgy gondolom, hogy több tekintetben reformra lenne szükség a BK vélemény tekintetében, kezdve bizonyos részek egyértelműsítésétől, néhány körülmény kapcsán a módosításon, helyesbítésen, kivételén át, egészen új körülmények felvételéig.

11. Összegzés

Az enyhítő és súlyosító körülményeket ma az az 56. számú BK vélemény foglalja magában. Az BKv támpontot nyújt a bírának abban a tekintetben, hogy mely körülmény értékelhető enyhítőként, mely súlyosítóként.

Bár megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy az enyhítő és súlyosító körülményeket erkölcsi szabályoknak vagy inkább jogi kategóriáknak tekintik, úgy gondolom, hogy ezek valójában jog által is leírható erkölcsi szabályoknak tekintendők.

A dolgozatban bemutatásra kerültek az 56. számú BK véleményben foglalt főbb enyhítő és súlyosító körülmények. A bemutatás során kirajzolódhatott az a kép, hogy még ma is mennyire szerteágazó a gyakorlat némely körülmény kapcsán. Megállapítható, hogy a bünteteskiszabási körülmények igen jelentős befolyásoló erővel bírnak.

Sosem lehet összegyűjteni egy taxatív felsorolásba az összes bűnösségi körülményt egyrészt az ügyek egyedisége miatt, másrészt azért, mert a jogszabályok sosem tudnak lépést tartani a társadalmi, technikai változásokkal. Ebből következik, hogy olykor rendhagyó, a BK vélemény által nem tartalmazott enyhítő és súlyosító körülményeket is figyelembe vesznek a bíróságok. Egyes bűncselekmények esetén előfordulnak bűncselekmény-specifikus bünteteskiszabási körülmények, valamint tekintetükben sokszor a BKv által meghatározott általános körülmények közül néhányat sajátos módon kell figyelembe venni.

¹⁴³ Ambrus - Ujvári, 2020, 591. o.

Kijelenthető, hogy nem minősül jogalkotó tevékenységnek az, hogy a bíró az ítélet meghozatala során rendhagyó enyhítő és súlyosító körülményeket is figyelembe vesz. Szükség van ezekre ahhoz, hogy egyéniesített, egyenlő és igazságos ítélet születhessen. Kerülendő tehát az, hogy a bíró egyszerű végrehajtó szerepbe kényszerüljön¹⁴⁴, ami által automatizálttá válna a büntetéskiszabási gyakorlat. Azonban bizonyos korlátokat kell állítani a bírói mérlegelés elé (pl. indoklási kötelezettség), középpútra van szükség.

A nemzetközi kitekintés során láthattuk, hogy a vizsgált országok mindegyike példálózó felsorolást alkalmaz az enyhítő és súlyosító körülmények tekintetében. E körülmények jogforrása azonban országonként eltérő. EU-s szinten is van törekvés a büntetéskiszabási körülmények egységesítésre.

Végül a dolgozat tartalmaz javaslatokat mind a büntetéskiszabási gyakorlat egységesebbé tétele, mind az 56. számú BK vélemény felülvizsgálata kapcsán.

11. 1. Következtetések

Egy igazságos ítélet megszületéséhez elengedhetetlen az enyhítő és súlyosító körülmények számbavétele és értékelése. Az adott ügy jellemzőitől függ, hogy a bíróság mely tényezőket értékeli enyhítő és súlyosító körülményként, valamint, hogy egyes körülményeket mekkora intenzitással veszi figyelembe a büntetéskiszabásnál. Azonban idővel változhat, hogy egy adott körülményt miként értékelnek. A bírónak minden körülményt fel kell deríteniük annak érdekében, hogy helyes ítélet születhessen, amely által eléri a büntetés a célját.

Láthatjuk, hogy mennyire nem egységes a büntetéskiszabási gyakorlat ma sem. Azonban bármennyire is szeretnénk minél inkább egységesebbé tenni a büntetéskiszabási gyakorlatot, be kell látni, hogy az ügyek sajátosságai, valamint a büntetéskiszabási körülmények ügyenként való eltérő súlya miatt teljesen egységes gyakorlat sose érhető el e téren. A bűnösségi körülmények nyomatéka bíránként is más és más lehet, mivel minden ember, így minden bíró más-más személyiség és más-más tapasztalatokat szereztek az életük során.¹⁴⁵

Tehát összességében azt lehet megállapítani, hogy „a bűnösségi körülmények értékelése terén a teljes egységet - olyan értelemben, mint a jogi minősítésnél - ugyan nem lehet elérni, de

¹⁴⁴ Pápai-Tarr, 2017, 22. o.

¹⁴⁵ Pápai-Tarr, 2017, 20-21. o.

törekedni kell arra, hogy azonos alanyi jellegű és tárgyi súlyú bűncselekmény miatt alapjában megközelítően azonos büntetés kiszabására kerüljön sor”.¹⁴⁶

¹⁴⁶ <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=reszletes-hirek&id=57> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. február 15.)

Forrásjegyzék

1.Monográfiák

- *Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben, Szeged, 2014, SZTE-ÁJTK*
- *Angyal Pál – Rácz György: A büntetés kiszabása a bírói gyakorlatunkban, Budapest, 1937, Attila-nyomda Részvénytársaság*
- *Balogh Ágnes–Tóth Mihály: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Budapest, 2015, Osiris Kiadó*
- *Eisner Manó: A súlyosbító és enyhítő körülmények és a büntetés kiszabása, Szeged, 1932, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.*
- *Földvári József: A büntetés tana, Budapest, 1970, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*
- *Geller Balázs - Ambrus István: A magyar büntetőjog általános tanai I., Budapest, 2019, ELTE Eötvös Kiadó*
- *Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Budapest, 1966., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*
- *Michael Allen: Textbook on Criminal Law, Oxford, 2015, Oxford University Press*
- *Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Budapest, 2008, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.*
- *Patrick Devlin: The Enforcement of Morals. Oxford University Press, Oxford 1965. 5-7- o.*
- *Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, különös tekintettel az enyhítő és súlyosító körülményekre, Pécs, 1976, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*
- *Szigeti Páter-Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete, Budapest, 1998, Napvilág Kiadó*
- *Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései, Budapest, 2009, Rejtjel*

2. Cikk

- *Ambrus István - Ujvári Ákos: Adalékok a büntetés kiszabás elvi és gyakorlati kérdéseire.* In: Magyar Jog, 67. évf., 10. sz., Budapest, 2020
- *Balla Lajos: Az emberölés értékelése – jogszabályi keretek és a Debreceni Ítéltábla gyakorlata.* In: Pro Futorio, 1. évf., 1. sz., Debrecen, 2011, 128. o.
- *Baráth Katalin: Súlyosbító körülmények. Női vádlottak az első világháború hátországi büntetőbíráskodása előtt.* In: Korall, 19. évf., 71. sz., Budapest, 2018
- *Berkes György: A Btk. 15. §-áról de lege feranda.* In: Magyar jog, 22. évf., 11. sz., Budapest, 1975
- *Demeter Vilmos: A súlyosító és enyhítő körülmények a bírói gyakorlatban.* In: Magyar Jog, 12. évf. 7. sz., Budapest, 1965
- *Dombováry Géza: Angyal Pál és Rácz György: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Az enyhítő és súlyosító körülmények rendszeres feldolgozásban.* In: Jogállam, 36. évf., 1-2. sz., Budapest, 1937
- *Domján Lajos: Enyhítő és súlyosító körülmények alkalmazása a büntető gyakorlatban.* A jog, 27. évf., 38. sz., Budapest, 1908
- *Fayer László: A párviadal.* In: Jogtudományi közlöny, 30. évf., 32. sz., Budapest, 1895
- *Fialowski Béla: A részegség törvényszéki orvosi szempontból.* In: Jogtudományi közlöny, 41. évf., 1. sz., Budapest, 1906
- *Kerecsi Klára: Az élet elleni cselekményeket súlyosító és enyhítő körülmények általános kérdéseiről.* In: Magyar Jog, 30. évf., 12. sz., Budapest, 1983
- *Kerecsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetés kiszabási gyakorlatában.* In: Magyar jog, 32. évf., 2. sz., Budapest, 1985
- *Kisida Erzsébet: Az erkölcs és a jog egymáshoz való viszonya.* In: Magyar Jog, 53. évf., 6. sz., Budapest, 2006
- *Kulajek János: A sajátos súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről a katonai ítélezésben.* In: Belügyi szemle, 35. évf., 4. sz., Budapest, 1987
- *Menyhárd Alfréd: Lehet-e a büntetés kiszabásánál az ittasságra, mint enyhítő körülményre hivatkozni?* In: Jogtudományi közlöny, V. új évf., 5-6. sz., Budapest, 1950
- *Miklós Csaba: Az enyhítő és súlyosító körülmények a közlekedési bűncselekmények büntetés kiszabási gyakorlatában.* In: Studia Juventum, Pécs, 1984, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara

- *Németh Imre: Gondolatok az erkölcsi alapú kriminalizációról. In: Közjogi Szemle, 4. évf., 3. sz., Budapest, 2011*
- *Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségének jelentősége a büntetéskiszabásban, különös tekintettel az előéletre. In: Pro Futuro, 10. évf., 1. sz., Debrecen, 2020*
- *Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabás a gyakorlatban: Ittas vezetések szankciókiszabási gyakorlata egy aktakutatás eredményei alapján. In: Pro Futuro, 11. évf., 1. sz., Debrecen, 2021*
- *Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről. In: Pro Futuro, 7. évf., 1. sz., Debrecen, 2017*
- *Popper Manó: Az enyhítő és súlyosító körülményekről. In: Jogtudományi közlöny, 41. évf., 36. sz., Budapest, 1906*
- *Riba István: Súlyosbító körülmények. In: HVG, 24. évf., 50. sz., Budapest, 2002*
- *Súlyosbító és enyhítő büntetőelvek. A nyomaték forgandó. In: HVG, 17. évf., 10. sz., Budapest, 1995*
- *Stefan Danes: Gondolatok a kihívással mint enyhítő körülményekkel kapcsolatban. In: Magyar Jog, 32. évf. 2. sz., Budapest, 1985*
- *Szabó Zsanett: A Debreceni Császári Királyi Megyei Törvényszék büntetőjogi gyakorlata (1853-1861). In: Régiókutatás szemle, 4. évf., 1. sz., Debrecen, 2019*
- *Szabó Zsanett: A háború hatása az enyhítő és súlyosító körülmények megítélésére a vagyon elleni bűncselekmények kapcsán – különös tekintettel a Debreceni Ítéltábla gyakorlatára. Régiókutatás Szemle, 1. évf., 1. sz., Debrecen, 2016,*
- *Székács Ferencz: A beszámítást enyhítő és súlyosító körülményekről. In: Jogtudományi Közönlöny, 29. évf. 51. sz., Budapest, 1894*
- *Székely János: Enyhítő és súlyosító körülmények. In: Magyar Jog, 24. évf., 9. sz., Budapest, 1977*
- *Ugró Miklós: Enyhítő körülmények. Magyar Nemzet, 74.évf., 246. sz., Budapest, 2011*

3. Bírói határozatok

- *Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 583/1963. sz. ítélete*
- *Fővárosi Ítéltábla Bf.299/2012/53. számú határozata*

- *Budapest Környéki Törvényszék B.23/2015/111. sz. határozata*
- *Szegedi Ítéltábla Bf.III.316/2018/23. sz. határozata*
- *Debreceni Ítéltábla Bf.III.71/2018/10. sz. határozata*
- *Debreceni Ítéltábla Bf.I.400/2018/47. sz. ítélete*
- *A Kúria Bfv.976/2021/20. sz. határozata*

4. Jogsabályok

- *a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk*
- *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény*
- *A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény*
- *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény*
- *A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény*
- *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény*
- *A bünetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény*
- *Lengyel büntető törvénykönyv*

5. Internetes hivatkozások

- https://ajk.kre.hu/images/doc2021/doktori/Kardos_Dora_PhD_vegleges.pdf
- https://epa.oszk.hu/00400/00414/00062/pdf/EPA00414_korall_2018_71_069-086.pdf
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>
- https://jogkodex.hu/jsz/1950_2_torveny_3062864
- <https://jogkodex.hu/doc/5800977>
- <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/gesamt>
- https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_DONT_OGYK000164140_01/?pg=872&layout=s
- <https://www.moravcsik.hu/index.php?page=rezsletes-hirek&id=57>

- <https://ojs.lib.unideb.hu/regiokutatasszemle/article/view/12823/11252>
- https://www.okri.hu/images/stories/NKJogtar/nemet_btk_en.pdf
- https://orac.hu/Osztovits_Andras_Torvenymodositas_a_birosagi_joggyakorlat_egyseg_esitese_erdekeben_jo_iranyba_tett_rossz_lepes
- <https://www.sentencingcouncil.org.uk/>
- <https://www.sentencingcouncil.org.uk/explanatory-material/magistrates-court/item/aggravating-and-mitigating-factors/>
- <https://www.sentencingcouncil.org.uk/sentencing-and-the-council/about-sentencing-guidelines/>
- https://ujbtk.hu/dr-ignacz-gyorgy-kabitoszer-kereskedelem-es-kabitoszer-birtoklasi-a-fovarosi-itelotabla-gyakorlataban/#_ftn26
- <https://zarandok.ma/hit-es-dontes-interju-dr-horvath-attila-alkotmanybiroval/?amp=1>

6. Egyéb

- 12. számú Irányelv a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről
- 56. BK vélemény a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről
- A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények,
- 184/2010 (X.28.) AB határozat